

Den civil-militære systemkrise

De civil-militære relationer er i de senere år i stigende grad kommet under pres i Danmark. Anklager om en elendig økonomistyring og en "rådden" kultur i Forsvaret er føjet gennem luften. Denne artikel ønsker at forklare, hvordan og hvorfor det er kommet så vidt.

Af cand.mag. og ph.d. Robert Petersen.
Publiceret på krigsvidenskab.dk 6. maj 2013

Indledning

2012 kan meget nemt blive husket som et *annus horribilis* for Forsvaret. Siden 2001 er Forsvaret i stigende grad blevet plaget af politiske sager eller civil-militære kriser som bl.a. *Hommel-sagen*, *Jægerbogs-sagen*, *Fange-sagen* og stridigheder om økonomistyringen. Disse kriser kan ikke længere betragtes som isolerede fænomener, men har tværtimod udviklet sig til en civil-militær systemkrise, hvor det flyver med anklager om "råddenskab" og en "syg kultur" i Forsvaret. Som den tidligere politiker Rune Engelbreth Larsen skrev på *Politikens* hjemmeside den 9. februar 2012: "Hvor megen råddenskab mon slet ikke kommer for dagens lys fra det betændte magtfuldkomne rum, som visse af Forsvarets top-aktører lever i? Hvem ved. Men dét, der er blevet afdækket i de senere år, viser en magtkultur i Forsvarets top, der i flere tilfælde er så betændt som en, der kunne trives i vaskeægte diktaturstater."¹

I 2012 nåede systemkrisen en foreløbig kulmination. Året begyndte dramatisk med afsløringen af det såkaldte *Papkasse-notat*, der angiveligt dokumenterede en systematisk militær vildledning af politikerne om fangetallet i Irak. I januar ændrede forsvarsminister Nick Hækkerup på den måde posten som forsvarschef bliver besat på. Fremover skal der sendes en jobansøgning til ministeren, som vælger den rette og den nye forsvarschef Peter Bartram fik jobbet blandt i alt 21 ansøgere.² Det blev i høj grad tolket som et skridt for at stramme den demokratiske kontrol med Forsvarets top. Desuden bebudede forsvarsministeren i juni, at han agtede at nedlægge Forsvarskommandoen og placere den militære ledelse i ministeriet.³ Det skete efter en arbejdsgruppe havde gennemgået flere forskellige modeller for en ny organisering af Forsvarets ledelse.⁴ I november blev der indgået et bredt forsvarsforlig, som pålagde Forsvaret hvert år at spare mellem 2.5 og 2.7 mia. kroner frem til 2017.⁵ De folkevalgte politikere udskød beslutningen om at nedlægge Forsvarskommandoen, men det ændrer ikke på den kendsgerning, at

¹ Larsen. *Politiken* 9. februar 2012.

² "Ny forsvarschef: "Min søn opfordrede mig til at søge jobbet". *Politiken* 20. marts 2012.

³ Larsen & Jørgensen. *Berlingske* 7. juni 2012.

⁴ "Redegørelse fra arbejdsgruppe om modernisering af ledelsen af forsvaret". Forsvarsministeriet april 2012.

⁵ "Aftale på forsvarsområdet 2013-2017". Forsvarsministeriet 30. november 2012. Side 3-4.

Forsvaret fremover både vil være underkastet større demokratisk kontrol og samtidig have langt færre ressourcer til rådighed.

Systemkrisen er – positivt betragtet – et afgrænset fænomen og vedrører primært forholdet mellem Forsvarets ledelse og de folkevalgte politikere. Det er med andre ord ikke muligt at påvise en ændring i Forsvarets internationale engagement, som fortsat nyder en stor politisk popularitet. Beslutningen om at sende Flyvevåbnet i krig mod Libyen blev enstemmigt besluttet af Folketinget i marts 2011.⁶ Der var ligeledes et massivt flertal bag beslutningen om at sende et transportfly til interventionen i Mali i januar 2013.⁷ På den anden side kan systemkrisen ikke undgå at påvirke Forsvarets aktiviteter. Ideelt set vil vi i fremtiden få en bedre civil-militær ledelse, som vil udnytte de sparsomme ressourcer bedst muligt og videreføre Forsvarets internationale engagement. Skræks scenariet er, at Forsvaret ender som en handlingslammet, underfinansieret og gennempolitiseret organisation. Faren er også, at den nuværende tilstand af civil-militær mistillid bliver kronisk. Som oberst Lars Møller skrev i *Ekstra Bladet* i juni 2012: "Den eneste fare ved denne visionære og fremadskuende proces er, at forsvaret ender som Hillerøds nye rådhus. Noget, der er ubrugeligt langt ude på landet, væk fra alfarvej, er kostbart, uden betydning og helt uden kunder."⁸

Denne artikel ønsker at forklare, hvordan det er kommet så vidt. Det vil ske ved at analysere følgende tre forklaringer på, hvordan og hvorfor vi er havnet i en civil-militær systemkrise:

1. Forsvaret er "råddent" eller "sygt"
2. Det er politikernes skyld!
3. Forsvarets ledelse er tvunget til "organisatorisk hykleri"

Målet med artiklen er også, at præsentere min egen forskning på området. Fra 2006 til 2012 skrev jeg på en ph.d.-afhandling om civil-militære relationer og den demokratiske kontrol med Forsvaret, som blev forsvaret på Roskilde Universitet den 31. august 2012. Jeg ønsker med andre ord både at analysere debatten om Forsvaret med udgangspunkt i de tre forklaringer, men også at præsentere min egen forskning på området.

Begreber

En krise kan defineres på forskellige måder, men har normalt altid følgende karakteristika: Den anses som en seriøs trussel mod status quo, den kommer normalt uventet og den skaber en høj grad af usikkerhed. Ud fra den betragtning er en **civil-militær krise** en situation, hvor de militære ledere og de folkevalgte beslutningstagere står op imod hinanden og hvor der er en høj grad af mistillid. En sådan krise kan udvikle sig til et punkt, hvor det kan blive nødvendigt med et politisk indgreb i militæret for at genskabe status quo.

Det er samtidig nødvendigt at advare mod, at gøre hvert eneste problem i Forsvaret til en civil-militær krise. Forsvaret er en stor organisation og har siden 1991

⁶ "Folketinget stemmer for dansk krigsindsats". Berlingske 19. marts 2011.

⁷ Sand. Berlingske 16. januar 2013.

⁸ Lars Møller. Ekstra Bladet 15. juni 2012.

jævnligt været indsat i krige eller krigslignende operationer. Naturligvis sker der excesser og uheldig adfærd uden at det behøver at være udtryk for en generel tendens. Når jeg ikke desto mindre anvender begrebet **systemkrise** skal det forstås på den måde, at de nuværende konflikter om Forsvaret efterhånden har antaget et omfang, hvor der ikke længere kan tales om isolerede episoder, hvorefter alt vender tilbage til det gamle. I stedet er der blevet sat grundlæggende spørgsmålstejn ved den eksisterende model for demokratisk kontrol. Følgende forhold giver mig grund til at hævde, at vi står med en civil-militær systemkrise:

1. Høj grad af mistillid mellem de civile og de militære aktører
2. Opstramning i den demokratiske kontrol (ændring i ansættelsesmetode til posten som forsvarschef og planer om at nedlægge Forsvarskommandoen)
3. Hård retorik. Anklager om "råddenskab" eller "syg" kultur
4. Kritik af Forsvarets økonomistyring og øget kontrol med Forsvarets økonomi
5. Store besparelser som følge af forsvarsforliget i 2012

Systemkrisen er heller ikke kommet fra den ene dag til den næste. Allerede i juni 2002 – i kølvandet på den såkaldte *Hvidt-sag II* (også kendt som *Paradesagen*, hvor politisk pres tvang forsvarschefen, general Christian Hvidt, til at træde tilbage i utide efter en strid om prisen på en afskedsparade) – udtalte den nye forsvarschef Jesper Helsø, at han bakkede fuldstændig op om sin forgænger og at forsvarsministerens adfærd i striden udgjorde et "tillidsbrud".⁹ Et år senere – i 2003 – skrev de to Venstre-politikere Troels Lund Poulsen og Søren Gade en bog, hvor de omtalte eksistensen af en "usund konkurrence" mellem Forsvarsministeriet og Forsvarskommandoen. Et problem, som efter deres mening bedst kunne løses ved en sammenlægning af ministeriet og Forsvarskommandoen i en såkaldt "Pentagon-model".¹⁰ I en af de sjældne videnskabelige publikationer om emnet undersøgte specialestuderende Niels Klingenberg Vistisen de civil-militære relationer i Danmark fra 1990 til 2006. Han skrev til slut: "Konklusionen er således at der er reelle problemer i de civil-militære relationer, og at problemerne er opstået og forværret i perioden fra 1990 til 2006."¹¹

For at forstå systemkrisen bedre er det samtidig nødvendigt at skelne mellem civil-militære kriser (som tidligere defineret) og politiske sager. Sidstnævnte er sager i relation til dansk forsvarspolitik, men hvor konflikten primært er mellem de folkevalgte ledere, dvs. mellem regeringen og oppositionen i Folketinget. En sådan strid blev fx udløst af dokumentarfilmen *Den hemmelige krig* i 2006, hvor filminstruktør Christoffer Guldbrandsen prøvede at bevise, at danske specialstyrker (med den borgerlige regerings vidende) angiveligt havde udleveret afghanske fanger til mishandling og tortur i amerikansk fangenskab i 2002. Filmen udløste store kontroverser sidst i 2006 og i begyndelsen af 2007. Pointen er, at striden primært blev set som en magtkamp mellem Fogh-regeringen og oppositionen i Folketinget – ikke som en civil-militær krise.

Det skal imidlertid understreges, at det ofte kan være svært at skelne mellem en civil-militær krise og en politisk sag, fordi begge typer konflikter er vævet ind i

⁹ Langballe. Ekstra Bladet 23. juni 2002.

¹⁰ Poulsen & Gade 2003 side 59-61.

¹¹ Vistisen 2007 side 95.

dansk forsvarspolitik. Der er heller ikke noget til hinder for, at en politisk sag kan blive omdannet til en civil-militær krise. *Fange-sagen* i 2010-2012 er et eksempel på en konflikt, der gennemgik en transformation fra en politisk sag til en civil-militær krise. I 2010 lagde organisationen *Wikileaks* – som har specialiseret sig i at lække hemmelige dokumenter – et stort antal amerikanske sagsakter om krigen i Irak ud på internettet. Lækagen afslørede, at Folketinget i flere situationer havde fået mangelfulde oplysninger om den danske fangepolitik i Irak. Det førte til nedsættelse af to undersøgelser (i hhv. Forsvarsministeriet og Forsvarskommandoen), som i december 2011 blev indstillet til fordel for den såkaldte Irak-kommission, som skulle kulegrave den danske fangepolitik i Irak og Afghanistan. Forsvarschefen valgte i den forbindelse at fremlægge de foreløbige resultater af Forsvarskommandoens egen undersøgelse, som afslørede, at den danske fangepolitik havde været meget mangelfuld og vildledende. Der skabte en stor politisk vrede, som dog i første omgang blev rettet mod den tidligere mangeårige forsvarsminister Søren Gade – ikke mindst fordi det kunne bevises, at Forsvarsministeriet i mindst et tilfælde havde censureret en rapport til Folketinget med oplysninger om tortur i irakiske fængsler. Sagen blev med andre ord behandlet som en politisk sag og der lød endda krav om en rigsretssag mod den tidligere minister.¹² I februar 2012 (interessant nok på et tidspunkt, da posten som forsvarschef blev slået op med et stillingsopslag) fik dagbladet *Politiken* fat i oplysninger om det såkaldte *Papkasse-notat*, som angiveligt beviste, at højtstående officerer havde vildledt Folketinget om antallet af fanger i Irak. Debatten skiftede herefter fokus, al snak om en rigsretssag blev glemt og opmærksomheden rettede sig i stedet udelukkende mod det militære ansvar for den danske fangepolitik. På den måde overgik *Fange-sagen* fra at være en politisk sag i 2010-2011 til at være en civil-militær krise i 2012. Der blev efterfølgende iværksat en tjenestemandssag mod fem højtstående officerer, som i februar 2013 sluttede en "advarsel" og en "irettesættelse" til to af de fem officererne.¹³

Skema: Politiske sager og civil-militære kriser

Årstal	Politiske sager	Civil-militære kriser
2001		• <i>Hvidt-sagen I</i> (EU-afstemning)
2002		• <i>Hvidt-sagen II</i> (afskedsparade)
2003		• Strid om åbenhed i Forsvaret • Skudepisode i Irak
2004		• <i>Hommel-sagen</i> . Mistanke om tortur i Irak
2005		
2006	• <i>Den hemmelige krig</i> af Christoffer Guldbrandsen	
2007	• <i>Lækage-sagen</i>	
2008		
2009		• <i>Jægerbogs-sagen</i> . Forsvarschefen træder tilbage
2010	• <i>Wikileaks</i> afslører en ny fangesag i Irak	
2011	• <i>Afghaner-sagen</i> i Østre Landsret • <i>Fange-sagen</i> . Krav om rigsretssag mod Søren Gade.	
2012		• <i>Fange-sagen</i> eller <i>Papkasse-notatet</i> • <i>Radarsagen</i> • Ændringer i Forsvarets ledelse • Besparelser på 15 procent på forsvarsbudgettet

¹² Petersen 2012 side 414-416.

¹³ Haslund. Berlingske 5. februar 2013.

Den mest omtalte politiske sag er *Lækage-sagen*, hvor "nogen" i april 2007 lækkede til medierne, at danske specialstyrker skulle sendes til Irak for at bekæmpe irakiske oprørere. Folketingets Udenrigspolitiske Nævn fik skylden for lækagen og det blev antydnet, at det kunne føre til restriktioner i de oplysninger, som Nævnet fik. Det blev også antydnet, at hvis den skyldige blev fundet kunne vedkommende blive straffet med fængsel.¹⁴ Det er siden kommet frem, at det sandsynligvis enten var forsvarsminister Søren Gade eller hans pressechef Jacob Winther, som lækkede nyheden om udsendelsen til pressen. Det kan diskuteres, hvem det nøjagtigt var og om det skete ved et uheld eller i et bevidst forsøg på spin. Winther blev sigtet af politiet for lækagen, men sigtelsen blev frafaldet, fordi bevisgrundlaget var for tyndt.¹⁵

Lækage-sagen var alvorlig, fordi det ikke "bare" var en lækage. Uanset hvorfor lækagen fandt sted, blev der gjort et særdeles bevidst forsøg på at plante ansvaret hos oppositionen i Det Udenrigspolitiske Nævn, hvilket gør sagen betydelig mere alvorlig. En anden væsentlig kendsgerning ved *Lækage-sagen* er, at den umuligt kan betragtes som en civil-militær krise. Selvom sagen tog sit udgangspunkt i en lækage af militære hemmeligheder foregik konflikten fra start til slut mellem regeringen og oppositionen i Folketinget. Ingen har nogensinde hævdet, at højtstående officerer skulle have spillet nogen rolle i sagen. De to hovedmistænkte i *Lækage-sagen* – Gade og Winther – var begge civile ledere. Det ændrer dog ikke ved, at *Lækage-sagen* ofte nævnes som et eksempel på en "syg" eller "rådden" kultur i Forsvaret. Nedenstående udklip fra *Politiken* i december 2011 er symptomatisk for, hvordan *Lækage-sagen* automatisk kædes sammen med Forsvarets ledelse (det samme gælder i øvrigt også ideen om at kæde *Abu Ghraib-skandalen* til Forsvarets ledelse).

Eksempel på forvirringen om politiske sager og civil-militære kriser – her fra *Politiken* 2. december 2011

POLITIKEN | Fredag 2. dec. 2011

4 | DAGENS TEMA | FORSVARET

Sådan er redigert/lyayout af Ole Frik Larsen/Pagge 11, Skovh.

► FORSVARSKOMMANDOEN ► DE DÅRLIGE SAGER

Jægerbogen
Forsvaret forsøgte at forhindre udgivelsen af den tidligere jægervoldat Thomas Rasmussen erindringsbog. For at vinde, at bogen udgjorde en sikkerhedsrisiko for danske soldater, ledet af chefen i Forsvarskommandoen en arabisk oversættelse af bogen, rens kommandoschefen lækkede den falske oversættelse til R.F.

Lækagesagen
I 2007 blev det lækket til TV 2, at et hold jægersoldater var på vej til Irak. Politiet indledte senere en undersøgelse af sagen efter beskyldninger om, at det var tidligere forsvarsminister Søren Gades spindoktor, Jacob Winther, som stod bag lækagen. Politiet måtte dog opgøre at få fingrene i en helhed, som skulle udgøre beviset.

Abu Ghraib
Efter skandalen i april 2004 om amerikanske jyskopterer af fanger i det irakiske fængsel Abu Ghraib skrev forsvarsminister Søren Gade i maj samme år til forsvarschef Jesper Hølnis. Han bad om at blive informeret, hvis der skete overlast med fanger i dansk varetagelse. Men da det opstod en mistanke, kom oplysningen fra en avis.

Rod i økonomien
I 2008 oversikede forsvaret bevillingen på finansloven med over en milliard kroner. Regerationens konklusion i en rapport, at regnskabet for 2009-såret set var rigtigt, men at meget stadig hulkede. Der mangler kommunikation, samarbejde og koordinering internt i forsvarskommandoen om økonomistyringen.

Fremstående politikere har selv bidraget til denne forvirring, hvad enten det er sket af uvidenhed eller bevidst. I juni 2012 udtalte SF's forsvarsordfører Holger K. Nielsen sig om beslutningen om at nedlægge Forsvarskommandoen og føjede i den forbindelse *Lækage-sagen* til Forsvarskommandoens synderegister:

¹⁴ Interview Helge Adam Møller.

¹⁵ Petersen 2012 side 319-322.

Der er ingen tvivl om, at de forskellige sager der har været oppe – for eksempel Jægerbogsskandalen, den falske oversættelse, den lækagesag der var og så videre – har meget at gøre med, at man i Forsvarskommandoen har haft svært ved at omstille sig til en ny tid, hvor man på den ene side godt vil have en vis åbenhed i forhold til offentligheden, men på den anden side ikke rigtig kan administrere denne åbenhed på en tilfredsstillende måde. Det giver nogle spændinger og det er en læreproces, man skal igennem og som man også kommer igennem efter min opfattelse. I den forstand tror jeg nok, at det er vigtigt nok, at man får den strukturændring, som forsvarsministeren lægger op til i dag.¹⁶

Hvorfor er det nødvendigt at skelne mellem politiske sager og civil-militære kriser? Der kan sagtens føres en troværdig argumentation for, at politiske sager og civil-militære kriser er to sider af samme mønt – dvs. symptomer på den samme systemkrise. I praksis er det dog nødvendigt at skelne for netop at kunne forstå systemkrisen. En sag som *Lækage-sagen* demonstrerer, hvordan militære hemmeligheder i de senere år er blevet misbrugt i politiske magtkampe. Holger K. Nielsens omtale af *Lækage-sagen* i juni 2012 illustrerer også faren ved forkerte årsagsanalyser. Hvis Forsvarets ledelse får skylden for alt, hvad der er gået galt og herunder også får skylden for forhold, som ledelsen påviseligt ikke har haft noget ansvar for, er det ikke bare uretfærdigt eller et udtryk for sjusk, men også potentielt farligt. Det lyder muligvis melodramatisk, men det skal erindres, at Forsvaret hver eneste dag er involveret i handlinger, som kan føre til tab af menneskeliv. Fejlagtige ændringer i den demokratiske kontrol kan i værste fald gøre mere skade end gavn.

I de følgende sider vil jeg gennemgå tre forklaringer på systemkrisen, som i forskellig grad har været omtalt i offentligheden. Deres substans varierer meget og den mest populære forklaring er ikke nødvendigvis den mest velunderbyggede:

1. forklaring: Forsvaret er "råddent" eller "sygt"

For blot et par år siden ville de fleste folkevalgte politikere sandsynligvis have afvist, at Forsvaret skulle have en "syg" eller "rådden" kultur. Så sent som i maj 2007 interviewede jeg den tidligere radikale udenrigsminister Niels Helveg Petersen på Christiansborg og spurgte ham bl.a., hvorvidt der nogensinde havde været grund til at betvivle Forsvarets loyalitet til demokratiet. Til det svarede Helveg: "Nej, det vil jeg sige nej til. Nu kan man sige... jeg ved ikke om jeg er den rette at spørge, fordi jeg selv sad fra 1993, og i en stor del af perioden prøvede jeg selv at stå ved roret. Det er sjældent man... (uklare ord, taler lavmælt) ...ser anfægtelser af den demokratiske kontrol, når man er demokratisk valgt. Så det var sådan lidt... det synes jeg sådan set ikke!"¹⁷

To år senere var Niels Helveg Petersen en af dem, som anså *Jægerbogs-sagen* som et bevis på en "syg" kultur i Forsvaret. Som han dengang udtalte til medierne: "Hele historien omkring Forsvarskommandoens skandalehåndtering af jægerbogen viser jo, at der et klart behov for at lave om på systemet. Den logiske konsekvens af denne her sag er, at generalen skal have kontor ved siden af forsvarsministeren.

¹⁶ "Både økonomi og politik bag forsvarrets strukturændring". P1 Orientering 8. juni 2012.

¹⁷ Interview Niels Helveg Petersen.

(...) Vi skal sikre, at de befinder sig i samme miljø og ikke adskilt som i dag, hvor tingene ligger langt, langt væk fra den demokratiske kontrol ovre i Forsvarskommandoen. Hvordan det rent praktisk skal ske, skal vi diskutere. Men vi kommer ikke uden om denne her diskussion oven på jægersagen."¹⁸ Ved en anden lejlighed sagde Helveg: "Forsvarskommandoens usunde kultur skal vi til livs én gang for alle."¹⁹

Det er muligt, at denne forklaring oprindeligt kommer fra militærsociolog Henning Sørensen. Han skrev allerede i 1990'erne kritisk om den demokratiske kontrol med Forsvaret.²⁰ I september 2010 skrev han en kronik i dagbladet *Politiken*, hvor han gav flere eksempler på, hvad han anså som brud på den demokratiske kontrol. Kronikken sluttede med følgende dom:

Der er således strukturelle, funktionelle og konkrete danske grunde til at styrke den demokratiske kontrol med forsvaret. De fremlagte danske eksempler viser, at nogle militære chefer har etableret den selvforståelse, at det er i orden at overtræde, forvanske, fordreje, fortie og forhindre vigtige og sande informationer til offentligheden. Denne udemokratiske kultur sker uanset emne (militær, politik, økonomi, organisation), overtrædelsesform, værn, grad (på alle chefniveauer fra OB/KD og opefter) og funktion. Og den mødes sjældent af politiske sanktioner. Derfor er både militære chefer og politikere ansvarlige. Og deres adfærd truer det grundlag, som danske udenrigs- og sikkerhedspolitiske beslutninger træffes på. Er denne diagnose rigtig, er en hurtig og enkel behandling at nedsætte en forsvarskommission til indsamling af data om, hvor, hvornår og hvordan udemokratisk chefoptræden har fundet sted. En sådan kommissionsberetning bør så blive pligtlæsning på officersskoler og Forsvarsakademiet. Så lærer militære chefer, at deres fokus ikke skal være forsvarets image, men landets vel. Vi skal kort sagt have en mindsket militarisering af samfundet gennem en øget demokratisk kontrol med forsvaret.²¹

I praksis er det ofte meget uklart, hvad det egentlig er, som er "sygt" eller "råddent" ved Forsvaret. Er det fordi Forsvaret har udviklet sig til en udemokratisk "stat i staten", der ikke lytter til de folkevalgte ledere? Eller er det tværtimod fordi Forsvaret er blevet for politiseret og ikke siger fra overfor politikerne? Det er ikke små nuanceforskelle, men væsentlige spørgsmål med vidt forskellige implikationer. Dagbladet *Politiken* har længe været et af de danske medier, som har skrevet mest kritisk om Forsvaret. Men *Politiken* har i den forbindelse også flere gange demonstreret en stor usikkerhed om, hvad årsagen til problemerne er:

- I en leder i *Politiken* om forsvarsministerens planer om at reformere Forsvarets ledelse stod der i marts 2012: "Ingen, der har fulgt Forsvarskommandoens ageren gennem de sidste ti år, kan være i tvivl om, at der har udviklet sig en enerådende kultur, hvor offentligheden udmærket kan

¹⁸ Børsting. *Politiken* 5. oktober 2009.

¹⁹ Brøndum & Haslund. *Berlingske Tidende* 11. oktober 2009.

²⁰ Jeg tænker her på rapporten Henning Sørensen & Anders Svendsen: "Civil kontrol med militæret i Danmark." Institut for Sociologisk Forskning 1995.

²¹ Sørensen. *Politiken* 13. september 2010.

vildledes, sandheden fordrejes og politikerne ignoreres, hvis situationen kræver det."²²

- I april 2012 begyndte *Politiken* at skrive flere artikler om den danske forpost *Armadillo* i Afghanistan, som angiveligt blev fastholdt trods hård modstand fra Taliban og tab af fem danske soldaters liv. Forposten blev rømmet i efteråret 2010, men ifølge *Politiken* havde stillingen allerede halvandet år tidligere udspillet sin militære rolle. Politiske kalkulationer på Slotsholmen tvang imidlertid Forsvaret til at fastholde basen i for lang tid. Det fik *Politiken* til at skrive følgende i en leder i april 2012: "Det er et grusomt, og i det mindste moralsk ansvarspådragende, svigt forsvarsledelsen har gjort sig skyldig i. Det absolutte minimum de soldater, der kommanderes i kamp kan forvente af deres overordnede er at de selv tror på missionens militære mening. I stedet er de i samspil mellem forsvarsledelsen og daværende forsvarsminister Søren Gade blevet reduceret til bønder på et politisk skakbræt. Sendt i kamp for en værdiløs base."²³
- *Politiken* fulgte op med en leder i august 2012, hvor der (igen med tanke på indsatsen i Afghanistan) ligefrem blev argumenteret for, at militære beslutninger fremover skulle være rensset for politisk indblanding: "Forsvarsministeren har iværksat en reform af forsvarrets organisation. Tanken er at bringe den militære rådgivning tættere på ministeren. Det bør ske på en måde, som fjerner selv mistanken om, at danske soldater kan få ordrer, der er mere politisk end militært begrundede. Både soldaterne og vi andre må kunne have fuldstændig tillid til, at der ikke sker politisk indblanding i de militære beslutninger."²⁴

For at opsummere mente *Politiken* i marts 2012, at Forsvaret var moralsk suspekt, fordi det var en "stat i staten" og afkoblet fra den demokratiske kontrol. Allerede i april 2012 skiftede argumentationen og Forsvarets udsendte soldater var pludselig omdannet til "bønder på et politisk skakbræt". Holdningsskiftet blev fuldendt i august 2012, hvor *Politikens* lederskribent i ramme alvor gav udtryk for, at krig var blevet alt for alvorlig til at blive overladt til folkevalgte politikere. I det omfang det er muligt at finde hoved og hale går det trods alt som en rød tråd i argumenterne, at alle problemer kan føres tilbage til en eller anden udemokratisk og "syg" tankegang i Forsvaret.

Trods alle disse uklarheder, har forklaringen om "råddenskab" haft stor politisk gennemslagskraft. Det Radikale Venstre er et af de partier, som mest markant har købt synspunktet om en "rådden" kultur i Forsvaret, hvilket blev formuleret på skrift i *Radikale principper for forsvarspolitikken* i 2011:

I et demokratisk samfund er det afgørende, at politikerne kan kontrollere Forsvaret. Flere episoder gennem de sidste år har vist, hvordan ledere i Forsvaret har forholdt ministeren oplysninger, handlet i modstrid med politiske beslutninger eller direkte overtrådt straffeloven. Det er er (sic) undergravende for demokratiets spilleregler. Formel demokratisk kontrol med Forsvaret betyder også, at

²² "Nick Hækkerup skal stå fast". *Politiken* 6. marts 2012.

²³ "Forsvaret har svigtet sine soldater". *Politiken* 20. april 2012.

²⁴ "Armadillo-soldaterne savner en forklaring - og ligeså gør vi". *Politiken* 13. august 2012.

*politikerne har et reelt ansvar for at udøve den. I en situation hvor danske militære styrker aktivt anvendes i internationale operationer - og danske soldaters liv sættes på spil - er et tæt og tillidsfuldt forhold mellem Forsvarskommandoen og den politiske ledelse desuden afgørende. Derfor er der brug for at ændre virksomhedskulturen i Forsvaret. Arbejdsdelingen mellem folkevalgte politikere og Forsvaret skal slås fast, og det skal sikres, at politiske beslutninger efterleves.*²⁵

I efteråret 2011 blev der afholdt folketingsvalg i Danmark, som Socialdemokraterne, Socialistisk Folkeparti og Det Radikale Venstre vandt og de tre partier dannede derefter regering med Helle Thorning Schmidt som statsminister. I det nye regeringsgrundlag stod der om Forsvarets ledelse: "Regeringen vil modernisere ledelsen af forsvaret, så den tilpasses fremtidens krav i forhold til koordineret og effektiv ressourceudnyttelse og opgavevaretagelse. I den forbindelse skal det overvejes om en grundlæggende ændret struktur i forsvarets top samt en reform af forsvarets personalestruktur vil kunne bidrage til et mere effektivt forsvar."²⁶

Selvom regeringsgrundlaget altså ikke direkte nævner noget om en militær "råddenskab" er det tydeligt fra andre kilder, at både de økonomiske problemer og de talrige civil-militære kriser samt politiske sager har ført til kravet om en reform af den demokratiske kontrol. Noget, som blev forsøgt gennemført i 2012.

Forklaringen om en "rådden" eller "syg" kultur er på mange måder en fristende årsagsanalyse. Den er sexy, giver en letforståelig forklaring på, hvorfor der er opstået en systemkrise og den er heller ikke nem at skyde ned, fordi der indiskutabelt har været tilfælde, hvor Forsvarets ledende officerer enten har handlet kritisabelt eller i enkelte tilfælde ligefrem ulovligt.

Forklaringen har dog tre markante svagheder: For det første er den bemærkelsesværdig upræcis og skifter substans alt efter situation. Den anden svaghed drejer sig om forståelsen af den demokratiske kontrol i Danmark. Ifølge en udlægning har politikerne enten af afmagt eller apati ladet Forsvaret bestemme enevældigt over militære forhold og politisere efter behag – kort sagt lade Forsvaret være en "stat i staten". Det er korrekt (hvilket vil blive forklaret senere), at Forsvaret tidligere havde en vidtstrakt autonomi, men selv dengang tøvede politikerne ikke med at skære ned på Forsvarets størrelse, hvis det forekom nødvendigt. "The power of the purse" har altid været en god målestok for graden af demokratisk kontrol og med delvis undtagelse af forsvarsforliget i 2009²⁷ har Forsvaret jævnlige oplevet nedskæringer siden 1960'erne. Desuden har der i flere årtier været strikte krav om, hvordan værnepligtige og fastansatte i Forsvaret skulle behandles. Siden 2001 er det i stigende grad blevet normalt med indgreb i selve den militære beslutningsproces – eksempelvis i 2003, hvor politisk pres tvang Forsvaret til en højere grad af åbenhed overfor medierne eller i 2004, hvor forsvarsminister Søren Gade fjernede ledelsen af den danske bataljon i Irak efter

²⁵ "Radikale principper for forsvarspolitikken". Radikale Venstres Hovedbestyrelse 26. marts 2011. Side 2.

²⁶ "Et Danmark, der står sammen". Regeringsgrundlaget oktober 2011. Side 40.

²⁷ Jeg skriver delvis fordi Forsvaret med forsvarsforliget fik tildelt flere penge end det havde før, men pga. det militære engagement i Afghanistan var det stadigvæk nødvendigt med nedskæringer.

påstande om tortur (den såkaldte *Hommel-sag*). Derudover er Forsvarets ret til magtanvendelse blevet underkastet en voksende regulering og der er kommet store (skønt ikke specielt klare) restriktioner på den danske fangepolitik. Sidst, men ikke mindst, er der kommet en endog meget stram kontrol med Forsvarets økonomi efter flere kritiske undersøgelser fra Rigsrevisionen.²⁸ Det er med andre ord en misforståelse at mene, at Forsvaret først meget sent blev underkastet demokratisk kontrol. Politikerne har i moderne tid altid både haft og udøvet demokratisk kontrol.

Den tredje og sidste svaghed er, at forklaringen ikke skelner mellem politiske sager og civil-militære kriser. I praksis gøres alle konflikter til civil-militære kriser, hvad enten de så er det eller ej. Selv tilsyneladende klokkeklare civil-militære kriser som fx *Jægerbogs-sagen* er – så snart de bliver gransket nærmere – i virkeligheden langt mere nuanceret. Forsvarsministeriet og Forsvarskommandoen kørte i september 2009 hele tiden parløb i forsøget på at miskreditere den famøse selvbiografi *Jæger – i krig med eliten* af den tidligere jagersoldat Thomas Rathsack. Der var både et markant politisk og militært ønske om at finde noget snavs, som kunne bruges til at bevise, at Rathsacks bog var farlig for Forsvaret og derfor ikke måtte udgives. Det var i det klima, at to officerer i Forsvarskommandoen hhv. producerede en falsk oversættelse af bogen til arabisk og sendte den ud til medierne. Ministeriet ignorerede i den forbindelse advarsler fra andre officerer og valgte at bruge dette "bevis" som dokumentation for, at Rathsacks bog var en trussel. Det undskylder ikke de begåede lovovertrædelser, men det viser, at forestillingen om en særlig militær "råddenskab" er meget ensidig. Tendensen med at give Forsvarets ledelse skylden for alle problemer begyndte også ved den lejlighed. Forsvarsminister Søren Gade lovede i forbindelse med *Jægerbogs-sagen*, at tage ansvaret for fadæsen, men når det kom til stykket krævede han i stedet, at der "rullede hoveder" og at "nogen må betale for det her" i Forsvarskommandoen. Det blev derfor forsvarschefens hoved, som kom til at rulle, selvom hans rolle i skandalen var minimal. *Jægerbogs-sagen* var indiskutabelt et brud på den demokratiske kontrol, men når der primært har været fokus på den militære rolle i krisen handler det nok så meget om, at højtstående politikere har haft held til at fjerne opmærksomheden fra deres rolle.²⁹

Alt i alt lider forklaringen om "råddenskab" under en række fejl og mangler. Når forklaringen ikke desto mindre er meget populær skyldes det, at den spiller på en række fordomme om militæret i et liberalt demokrati og frem for alt fordi forklaringen er politisk nyttig. For den nye regering under Helle Thorning Schmidt er forklaringen bekvem, fordi den kan bruges til gennemtvunge pinefulde nedskæringer og reformer i Forsvaret, mens den militære ledelse pacificeres. Alt dette ændrer imidlertid ikke ved, at forklaringen er meget diskutabel og formodentlig helt ubrugelig til at forstå noget.

²⁸ Læs eksempelvis: "Beretning til Statsrevisorerne om forsvarrets økonomistyring". Rigsrevisionen juni 2011. [http://www.rigsrevisionen.dk/media\(1850,1030\)/08-2010.pdf](http://www.rigsrevisionen.dk/media(1850,1030)/08-2010.pdf)

²⁹ Petersen 2012 side 322-326 & 330-331.

2. forklaring: Det er politikernes skyld!

En af dem, som har givet udtryk for, at systemkrisen i høj grad er politikernes ansvar er den tidligere kontreadmiral Torben Ørting Olesen. I en kronik i februar 2012 forklarede han offentligt til forsvarsminister Nick Hækkerup, hvorfor han ikke havde søgt den opslåede stilling som forsvarschef. Han gav i den forbindelse sin udlægning af, hvad der var gået galt i de civil-militære relationer:

Hvorfor er forswarets omdømme så i frit fald? Faldet begyndte, da den tætte symbiose mellem forswarets militære ledelse og forsvarsminister Gades spincirkus, der for første gang i meget lang tid gjorde forsvarsministerembedet til en politisk profileringsplatform. I en sådan grad, at det i perioder synes at have karakter af et militært Stockholm-syndrom, hvor integriteten og forståelsen for skellet mellem politik, spin og embedsværk havde trange kår. Alle de såkaldte sager fra tilbageholdte i Afghanistan over lækken i forbindelse med udsendelse af jægersoldater til den seneste sag om opgørelse af irakere tilbageholdt af danske styrker kan ikke kun tilskrives militære motiver. Alligevel er der i offentligheden tegnet et billede af, at råddenskab bærer uniform - et billede du tilsyneladende har besluttet at eksponere.³⁰

En anden, som har været meget eksplicit i sin kritik af politikernes rolle, er oberst Lars Møller, der er chef for internationale operationer i Forsvarskommandoen. Som en reaktion på pressens dækning af *Fange-sagen* udtalte han til *Jyllands-Posten* i februar 2012: "Når en fisk rådner, begynder forrådnelsen i hovedet. Så hvis man skal tale om råddenskab i forswarets øverste ledelse, kan man starte i Folketinget, for hvad fanden havde man tænkt sig?! Politikerne sender folk til Irak uden at give dem et klart mandat om, hvad man skal gøre med fanger, og hvordan man skal registrere dem."³¹ En tredje, som offentligt har kritiseret politikerne, er oberst Eigil Schjønning, chef for Hærens Officersskole. I en tale på Flagdagen den 5. september 2012 kom han med følgende udtalelser i lyset af de planlagte nedskæringer i Forsvaret:

Det virker som om vi har en statsadministration og en regering, der som udgangspunkt mener, at hvis noget er gammelt, historisk eller udviklet gennem århundreder – så dur det ikke og skal skiftes ud med en anden måde at gøre det på. Og hvis korpsånden, sammenhængskraften og identiteten, ja måske ligefrem effektiviteten, samtidig forsvinder, så er det faktisk lige meget. Denne overordnede holdning har medført, at tidligere stærke institutioner som jernbanedrift, postvæsen, politi og hospitalsvæsen i dag er lagt i ruiner, kun tilnærmelsesvis kan løse opgaven og udstyret med ledelser som kun sporadisk har det faglige fundament for at forstå deres egen organisation. Nu kan det se ud til, at turen kommer til militæret.³²

³⁰ Ørting Jørgensen. Berlingske 26. februar 2012.

³¹ "Oberst: Råddenskab begynder i Folketinget". Jyllands-Posten 9. februar 2012.

³² Kjellmann. Hærens Officersskole 7. september 2012.

For at opsummere placerer en tidligere og en stadig tjenestegørende officer hovedansvaret for problemerne i de civil-militære relationer hos politikerne, mens en tredje officer frygter, at de kommende reformer helt vil handlingslamme Forsvaret. Alle tre ytringer bærer præg af en mærkbar mistillid til politikerne. Den type offentlige ytringer er faktisk sjældne og det er i stedet mere normalt med tavshed, hvilket imidlertid ikke er det samme som samtykke – tværtimod kan der bag facaden i Forsvaret være en endog meget høj grad af kynisme eller desillusion over de folkevalgte politikere. I forbindelse med min ph.d.-afhandling interviewede jeg i februar 2011 den tidligere forsvarschef Tim Sloth Jørgensen, som på den ene side fremhævede et positivt samarbejde med politikerne i forbindelse med Forsvarskommissionen af 2008. På den anden side var han også frustreret over, at politikerne ofte talte med to tunger:

Det andet, jeg så ville komme ind til, jo det var det, at du oplever så også, det har jeg oplevet nogle gange, politikere tale med to tunger, når du taler med dem, så giver de dig ret med hensyn til de problemstillinger, der er. Når de så skal udtale sig til medierne eller fjernsynet så siger de det modsatte og det gør de fordi at der ligesom er behov for at give udtryk for, for at markere sig over for offentligheden. Du skal vælges næste gang, ikke? Så du skal helst komme med nogle markante udtalelser om nogle ting, og derfor bliver tingene ofte meget mere firkantede, når de skal udtale sig til medierne, end de gør, hvis du står og taler med dem. Det kan være frustrerende en gang imellem, vil jeg sige, eller det har været frustrerende. Det der med, at du kan stå og tale med en politiker, der giver dig ret i noget, og så 10 minutter efter så hører du vedkommende stå og sige i medierne, at i øvrigt så er de fuldstændigt uenige med det, der foregår blah, blah, blah.³³

Er der belæg for den type kritik? Hvis kritikken er korrekt giver det et højst overraskende indtryk af meget dysfunktionelle civil-militære relationer. Ikke desto mindre er der faktisk andre oplysninger, som ligeledes peger i den retning. I 2012 kom det frem, at Forsvaret – stik mod Forsvarskommandoens anbefalinger – havde udsendt Flyvevåbnets mobile TPS77-radar og et luftoperationscenter til det nordlige Afghanistan. Forsvarschefen, general Knud Bartels, havde flere gange i 2010 og 2011 påpeget, at der ikke var noget operativt behov for hverken radaren eller luftoperationscenteret. Hverken Forsvaret, NATO, det amerikanske militær eller det britiske militær ønskede disse kapaciteter.³⁴ Da *Jyllands-Posten* i marts 2012 spurgte til sagen, afviste den tidligere forsvarsminister Gitte Lillelund Bech, at hun i 2010-2011 skulle have hørt om forsvarschefens indvendinger. Hvis det er korrekt blokerede en eller anden i ministeriet for, at Forsvarskommandoens synspunkter nåede frem til ministerens bord.³⁵

Radar-sagen dukkede op i medierne på et tidspunkt, hvor debatten om udpegningen af den kommende forsvarschef rasede på sit højeste. *Radar-sagen* var af samme grund politisk giftig for den nye forsvarsminister Nick Hækkerup, for selvom det var hans forgænger i den borgerlige regering, som havde besluttet udsendelsen, kunne beslutningen også udlægges som om, at politiske særinteresser i ministeriet styrede militærfaglige beslutninger. Problemet var i den forbindelse

³³ Interview Tim Sloth Jørgensen.

³⁴ Rasmussen. *Jyllands-Posten* 6. maj 2012.

³⁵ Rasmussen. *Jyllands-Posten* 11. marts 2012.

ikke, at forsvarschefen var blevet underkendt, men at han øjensynlig slet ikke var blevet taget med på råd. Med andre ord kunne *Radar-sagen* risikere at underminere planerne om at styrke den demokratiske kontrol med Forsvaret gennem bl.a. en nedlæggelse af Forsvarskommandoen. I den efterfølgende redegørelse til Folketingets Forsvarsudvalg om sagen tilkendegav Hækkerup derfor, at alt var gået til efter bogen og at der skam havde været militærfaglige grunde til udsendelsen. Det fik general Bartels – der i mellemtiden havde fået en vigtig stilling i NATO – til at skrive et brev til Forsvarsministeriet, hvor han meget kortfattet erklærede sig uenig i ministerens udlægning af sagen.³⁶ Det blev ikke taget nådigt op af SF's forsvarsordfører Holger K. Nielsen, som kom med følgende kritik:

Nick Hækkerup laver en redegørelse, og så bliver Bartels fornærmet. Jeg kan ikke helt gennemskue, hvad han bliver fornærmet over. I bedste oberst Hackel-stil sender han et brev, hvor han virkelig banker i bordet. Det er helt, helt uhørt, og jeg har sjældent set noget lignende. Han er meget sur og meget vred på Nick Hækkerup. Jeg var ved at falde ned af stolen, da jeg så det. Bartels påstår så, at Nick Hækkerup ikke har oplyst korrekt til Folketinget. Det må vi se på. Nick Hækkerup hævder, at det har han, og jeg ser ingen grund til at tro, at Nick Hækkerup skulle tale falsk.³⁷

Radar-sagen er ganske rigtig problematisk, men af andre grunde end dem Holger K. Nielsen anfører. Demokratisk kontrol kræver dialog mellem de militære og de folkevalgte ledere. Dialogen kan både være vanskelig, pinefuld og langvarig samt føre til, at de militære synspunkter bliver ignoreret eller ændret til fordel for andre hensyn. Essensen af demokratisk kontrol er netop, at de folkevalgte politikere bestemmer over brugen af militærmagt. Det foruroligende ved *Radar-sagen* består i, at forsvarsminister Gitte Lillelund Bech ifølge hende selv aldrig blev gjort bekendt med de militærfaglige synspunkter om nytten af radaren og luftoperationscenteret i det nordlige Afghanistan. Det samme kunne Nick Hækkerup ikke påstå, men han havde i foråret 2012 en tydelig interesse i at nedtone betydningen af denne sag, som truede hans planer om at styrke den demokratiske kontrol med Forsvaret. *Radar-sagen* satte i den forbindelse et alvorligt spørgsmålstejn ved, hvorvidt de planlagte reformer af Forsvarets ledelse virkelig ville skabe en bedre demokratisk kontrol eller tværtimod ville gøre mere skade end gavn. Da Forsvarsudvalget en sidste gang drøftede *Radar-sagen* i juni 2012, hævdede forsvarsminister Nick Hækkerup, at han havde taget højde for general Bartels indvendinger i sin redegørelse til Folketingets Forsvarsudvalg. Som han forklarede til *Jyllands-Posten*: "Det er reflekteret, hvilken opfattelse Bartels havde, men ikke i detaljer redegjort for, hvilken korrespondance, der har været. Så forsvarsudvalget er loyalt oplyst om, de militærfaglige reservationer."³⁸

³⁶ Brev fra Knud Bartels til forsvarsministeren. Sendt fra Bruxelles den 16. marts 2012. Modtaget i Forsvarsministeriet 21. marts 2012.

³⁷ Rasmussen. *Jyllands-Posten* 25. april 2012.

³⁸ Rasmussen. *Jyllands-Posten* 26. juni 2012.

Samlet set nyder forklaringen om politikernes skyld en vis troværdighed. For det første er det ganske rigtigt de folkevalgte ledes ansvar at træffe stribevis af beslutninger om brug af dansk militærmagt, hvilket ideelt bør ske på et informeret grundlag. *Radar-sagen* antyder, at den nødvendige dialog i stigende grad er blevet afløst af to aktører, som taler forbi hinanden. Dette er sket på trods af en stadig strammere demokratisk kontrol, som netop skulle eliminere den type problemer. I værste fald kan det medføre selvcensur og skabelse af en nulfejlskultur, hvor officerer frygter at bringe upopulære nyheder til politikerne.

Der er imidlertid også problematiske aspekter ved denne forklaring. Den rammer plet visse steder, men også ved siden af på mange andre områder. Ikke mindst fordi den ikke forholder sig til de fejltagelser Forsvarets ledelse selv har begået og hvorfor de er sket. Som nævnt har politikernes rolle i *Jægerbogs-sagen* været underlig underbelyst i mediedækningen, men det skal ikke forstås på den måde, at Forsvarets ledelse ikke selv begik fejl. To ledende officerer blev som bekendt dømt skyldige for deres handlinger i *Jægerbogs-sagen* og i sagen om *Papkasenotatet* fik to ledende officerer påtaler for deres handlinger. Det er heller ikke muligt at give oberst Lars Møller ret i, at det er Folketinget, som oprindeligt skulle have udarbejdet retningslinjerne for den danske fangepolitik i Irak. Det burde bestemt være tilfældet i dag, hvor området nyder stor politisk opmærksomhed, men det var ikke tilfældet for cirka et årti siden. Dengang blev problemstillingen betragtet som et militært spørgsmål, som politikerne hverken kunne eller burde blande sig i. Den førømtalte *Hommel-sag* blev udløst af, at Forsvaret i 2003 pludselig fandt sig selv i en meget uvant rolle som besættelsesmagt i Irak, hvor en lille gruppe irakere gjorde aktiv modstand mod den danske tilstedeværelse. Forsvaret havde ikke forudset det og havde derfor heller ikke udarbejdet nogen fangepolitik, herunder retningslinjer for afhøringer. Da forsvarsminister Søren Gade – i kølvandet på *Abu Ghraib-skandalen* – spurgte ind til emnet i april 2004, lød svaret en måned senere (!) tilbage fra forsvarschefen, at Forsvarskommandoen allerede havde et øje på hver finger. Ministeren behøvede ikke at være bekymret over noget som helst. I juli 2004 blev ministeriet ikke desto mindre underrettet om, at en kvindelig officer (kaptajn Annemette Hommel) og fire MP-sergenter var under mistanke for tortur mod fanger. Da officeren blev hjemsendt, måtte ministeren læse om det i en avis i august 2004. Det fik forsvarsministeren til at give Forsvarskommandoen en reprimande og hjemkalde ledelsen af bataljonen i Irak.³⁹ Positivt betragtet viste de to efterfølgende retssager, at der ikke var blevet begået ulovligheder og i juni 2006 blev den kvindelige officer og de fire MP-sergenter pure frikendt. Negativt betragtet afslørede sagen en hel del inkompetence i Forsvaret, hvilket fremgår af den endelige dom fra Østre Landsret: "Hun havde ingen nærmere retningslinjer for udspørgningerne, og hun fik ingen vejledning fra sine overordnede ved forespørgsel herom. Der var ingen, der greb ind over for de enkelte afhøringer. Der var heller ingen af de tilbageholdte, der led skade, og ingen af dem klagede."⁴⁰

Hommel-sagen burde tjene til at nuancere forestillingen om "råddenskab" i Forsvaret. De anklagede soldater blev som bekendt frikendt og det er til dato det nærmeste vi er kommet en dansk krigsforbryder-sag. Hvad *Hommel-sagen* desværre

³⁹ Petersen 2012 side 404-410.

⁴⁰ Østre Landsret. Udskrift af dombogen. Dom 6. juli 2006. Side 19-20.

også viser, er, at inkompetence og svag ledelse ikke er ukendte fænomener i Forsvaret. Så sent som i 2004 havde Forsvarets ledelse rigelig med autonomi over fangepolitikken til at rette op på eventuelle skævheder og forsvarsministeren blev endda forsikret om, at der var styr på tingene. Det var ingenlunde tilfældet. For at gøre ondt værre gjorde Forsvarets ledelse meget lidt eller ingenting for at hjælpe de soldater, som efterfølgende måtte trækkes gennem to pinefulde retssager. I 2007 skrev en amerikansk officer – oberst Paul Yingling – en artikel i tidsskriftet *Armed Forces Journal*, hvor han rettede en ætsende kritik af det amerikanske militær for håndteringen af krigen i Irak. Som han bl.a. skrev:

*A general who presides over a massive human rights scandal or a substantial deterioration in security ought to be retired at a lower rank than one who serves with distinction. A general who fails to provide Congress with an accurate and candid assessment of strategic probabilities ought to suffer the same penalty. As matters stand now, a private who loses a rifle suffers far greater consequences than a general who loses a war. By exercising its powers to confirm the retired ranks of general officers, Congress can restore accountability among senior military leaders.*⁴¹

USA's militær er meget større og anderledes end Forsvaret, men der er også interessante lighedspunkter. En organisation, hvor ledelsen først og fremmest beskytter sine egne snævre interesser og ikke udøver selvjustits, er dømt til stagnation og ineffektivitet. Den type organisationer gør samtidig sig selv sårbare overfor politiske indgreb i stil med, hvad der skete i august 2004. Der er samtidig et bedre alternativ til politiske indgreb. Det amerikanske militær udrensende under Anden Verdenskrig konsekvent alle officerer, som ikke levede op til deres ansvar og erstattede dem med mere dygtige officerer. 16 ud af 155 amerikanske divisionschefer blev fjernet og erstattet af mere kompetente officerer.⁴² Den amerikanske general Matthew Ridgway forklarede tankegangen således under Korea-krigen: "Try to find good men to fill the key spots. Give them full authority for individual action, but check them relentlessly to see they speed the main job. And if they don't produce, fire them."⁴³

Det er en barsk logik og ikke nødvendigvis særlig populær i militæret. Det er muligvis også umulig at praktisere den logik i et militær, som ikke er indsat i en eksistenskamp for nationens overlevelse. Ikke desto mindre er der noget grundlæggende sympatisk ved en filosofi, som skal fjerne ubrugelig dødvægt og højne effektivitet på ledelsesniveauet. Ikke mindst fordi det eliminerer behovet for, at politikerne gør det i stedet.

3. forklaring: Forsvaret er tvunget til "organisatorisk hykleri"

I 2011 indleverede statskundskabsstuderende Mette Søgaard-Andersen sit speciale med titlen *Forsvarets øverste militære ledelse – mellem krig, krav og kritik* til bedømmelse ved Institut for Statskundskab på Københavns Universitet. Hendes

⁴¹ Yingling. *Armed Forces Journal* maj 2007.

⁴² Ricks 2012 side 7.

⁴³ *Ibid* side 187.

speciale byggede på interviews med 12 højtstående officerer i Forsvarskommandoen samt – for at opnå modsatrettede synspunkter – tre repræsentanter fra de militære fagforeninger HOD, HKKF og CS. Det har desværre ikke været muligt at læse hendes speciale (som er underkastet regler om fortrolighed), men jeg har i stedet talt med hende, skrevet med hende og læst en kronik hun skrev.

Kort fortalt er Mette Søgaard-Andersen nået frem til, at Forsvarets ledelse er fanget i et spændingsfelt mellem stadig flere modsatrettede krav – ikke mindst mellem krav fra soldater udsendt på "skarpe" operationer i den ene ende og folkevalgte ledere i den anden ende. På grundlag af den svenske teoretiker Nils Brunsson anså hun det for sandsynliggjort, at Forsvarskommandoen pga. disse modsatrettede krav var tvunget til "organisatorisk hykleri". Begrebet dækker over, at en organisation ifølge Brunsson ofte er nødt til at imødekomme mange forskellige hensyn. Der er eksempelvis en modsætning mellem at drive Forsvarets økonomi som i enhver anden offentlig virksomhed og samtidig have soldater indsat i kampoperationer i Irak og Afghanistan, hvor materiale hurtigt bliver slidt ned eller ødelagt og hvor ammunitionsforbruget er højt. Dette er essensen i Brunssons teori om "organisatorisk hykleri", som han formulerede for at gøre op med myten om, at organisationer altid er rationelle. Tværtimod, påpeger Brunsson, er organisationer som Forsvaret ofte nødt til at handle irrationelt (men foregive at optræde rationelt for at bevare legitimitet udadtil) for at reagere på hurtige skift i en situation. Dette "organisatoriske hykleri" er langt fra nogen dårlig ting, for det kan gøre en organisation mere fleksibel og i stand til at honorere vidt forskellige krav på samme tid. Der, hvor det begynder at give anledning til problemer, er, når de modsatrettede krav bliver for store og skaber kriser i organisationen.⁴⁴ Dette er netop tilfældet med Forsvaret, hvilket Mette Søgaard-Andersen formulerede således i en kronik i *Berlingske* den 19. april 2012:

Flere af cheferne udtrykker i min undersøgelse, at de som en del af forsvarrets øverste ledelse skal være loyale i forhold til det politiske niveau. Denne loyalitet kan skabe troværdighedsproblemer indadtil i organisationen. Cheferne oplever, at forsvarrets ansatte mener, at de ikke evner at "sige fra" i forhold til det politiske niveau - eksempelvis i forhold til nye ressourcekrævende opgaver. Forsvarets øverste ledelse står altså i et dobbeltsidet loyalitetsforhold, og kan derfor også blive tvunget til at nedprioritere loyaliteten over for organisationen for at kunne optræde loyalt og samarbejdsvilligt i forhold til det politiske niveau. Forsvaret er afhængigt af, at det bliver anvendt og er synligt, således at offentligheden kan se, at de ressourcer, som forsvaret tildeles, har et håndgribeligt output. Ledelsen skal gå balancegang mellem at sige fra i forhold til politiske ambitioner, der ikke kan indfries inden for den eksisterende økonomiske ramme, og samtidig fremstå som et anvendeligt politisk instrument, hvortil der fortsat bør tilføres ressourcer. Flere af cheferne er af den opfattelse, at den væsentligste barriere for at træffe rationelle beslutninger er politikeres indblanding i militærfaglige spørgsmål. De ser en stor udfordring i at fastholde fokus på de faglige argumenter på et område, der i stigende grad politiseres.⁴⁵

⁴⁴ Kilde Mette Søgaard-Andersen.

⁴⁵ Søgaard-Andersen. *Berlingske* 19. april 2012.

Et eksempel på Forsvarskommandoens tendens til "organisatorisk hykleri" er med hensyn til reformer. I modsætning til det gængse medie-billede af Forsvaret som noget grundlæggende forstokket og reaktionært, oplever officerer i Forsvaret det sådan, at den militære organisation hvert 3-4. år bliver lavet om. De fleste interviewede officerer opfatter reformer som en værdi i sig selv, men et mindretal er mere kritisk og ser de konstante reformer som noget, der går ud over Forsvarets traditioner, historie og værdier samt skaber en stor usikkerhed og manglende fokus.⁴⁶ Et andet konfliktemne er Forsvarets problemer med økonomistyring, som efterhånden er blevet bedre, men som flere gange tidligere har fået kritik fra Rigsrevisionen og folkevalgte politikere. Forsvaret gjorde det i 1990'erne til et mål at økonomistyre efter principperne i *New Public Management* (NPM) og skabte i den forbindelse et komplekst styringssystem for at implementere disse principper. Målet var, at få Forsvaret til at fremstå som en moderne offentlig virksomhed på linje med andre offentlige virksomheder. Men mange officerer erkender i retrospektiv, at dette styringssystem har vist sig at være for omfattende og i virkeligheden blev implementeret for at se moderne ud, men uden at der var afklaring om rationalet bagved. Der er således både officerer, som opfatter virksomhedsledelse og herunder økonomistyring jf. NPM som en forudsætning for militære operationer og andre, som tværtimod ser NPM som detaljstyring for detaljstyringens egen skyld – dvs. afkoblet fra de egentlige militærfaglige behov.⁴⁷

Mette Søgaard-Andersens speciale ser først og fremmest på udviklingen i Forsvarskommandoen og er derfor af naturlige årsager afgrænset. Hendes speciale var ikke tænkt som en analyse af den demokratiske kontrol og hendes forskning kan derfor ikke bruges til at forklare hele systemkrisen. Men den er nyttig i den forstand, at den giver et sjældent set indblik i toppen af Forsvarskommandoen og beskriver de dilemmaer, som har plaget de øverste militære beslutningstagere. Mette Søgaard-Andersens forskning frikender samtidig ikke Forsvarets ledelse – tværtimod dokumenterer hun, at ledende officerer i nogle tilfælde har været meget ambivalente overfor politiske krav om reformer og nogle reformer kun blev implementeret på skrømt (en officer bruger ifølge hende udtrykket "at sløre sig efter terræn") for at se ud som om, at de imødekom politiske krav. Målet var i stedet at skabe en optisk illusion om forandringer for på den måde at opretholde status quo. På den anden side dokumenterer hun også, at de folkevalgte politikere hele tiden har haft det afgørende ord og at det i sig selv har skabt problemer for Forsvarets ledelse – ikke mindst fordi ledelsen har haft stadig mere svært ved at "oversætte" politiske krav til brugbare militærfaglige direktiver. Hendes forskning er derfor et nyttigt bidrag til forståelsen af systemkrisen.

Evolutionen i den demokratiske kontrol

En svaghed ved de tre forklaringer er, at det ikke bliver konkretiseret, hvad demokratisk kontrol er. Den civil-militære systemkrise er i høj grad kædet sammen med problemer i den danske model for demokratisk kontrol. Dette begreb har

⁴⁶ Kilde Mette Søgaard-Andersen.

⁴⁷ Ibid.

derfor været omtalt flere gange før i artiklen og det er nu på tide at forklare, hvad der menes med det. Da jeg begyndte på min ph.d.-afhandling var et af mine første skridt at rette en henvendelse til Forsvarsministeriet for at få deres definition på demokratisk kontrol. I april 2006 fik jeg svar tilbage fra ministeriet, hvor der stod: "I Deres henvendelse af 3. april 2006 spørger De, om der findes en formel definition af, hvad der i Danmark forstås ved civil kontrol med forsvaret. Forsvarsministeriet er ikke bekendt med en sådan formel definition. Det skal imidlertid bemærkes, at forsvaret som en offentlig myndighed er undergivet den almindelige kontrol med forvaltningen."⁴⁸

Tingene har unægtelig ændret sig siden da og i rapporten fra 2012 om moderniseringen af Forsvarets ledelse dukker begrebet flere gange op. Der står bl.a.:

*Folketinget og ministerstyret sætter rammerne for myndighedsudøvelsen, herunder anvendelsen af magt. Organiseringen af ledelsen af forsvaret skal sikre og understøtte den demokratiske kontrol med forsvaret, der er særlig vigtig givet adgangen til magtanvendelse i myndighedsudøvelsen på Forsvarsministeriets område. Den demokratiske kontrol er tæt knyttet til kravet om ministerbetjening. I medfør af grundloven og ministeransvarlighedsloven udøves de beføjelser, der henhører under ministerområdet, alene af ministeren. Det betyder, at ministeren har behov for og en forventning om en organisering af ledelsen, som er lydhor over for ministerens politiske ønsker og behov, og som kan sikre implementering af den fastlagte politik. Endvidere skal organiseringen kunne sikre et højt informationsniveau ikke mindst om sager med politisk og offentlig betydning og opmærksomhed. Særligt i relation til igangværende operationer kan der være behov for hurtig tilvejebringelse af en detaljeret og opdateret viden. Organiseringen skal generelt kunne sikre ministeren de nødvendige informationer samt sikre, at oplysninger er korrekte og dækkende.*⁴⁹

Disse betragtninger er nyttige, men det kan gøres bedre. Demokratisk kontrol er de folkevalgte lederes måde at styre Forsvaret, så det bliver til et loyalt redskab for demokratiet. Demokratisk kontrol er nødvendigt, således at militæret ikke begynder at handle autonomt, optræder som en parasit på landets budgetter eller går direkte på tværs af de politiske beslutninger. Den ultimative trussel mod demokratisk kontrol er et militærkup, hvor de folkevalgte ledere direkte væltes af militæret. Det er et ukendt problem i Danmark, men det har i nyere tid været en trussel i bl.a. Frankrig, Spanien og Tyrkiet. Demokratisk kontrol er også nødvendigt, så de folkevalgte politikere kan sikre, at militæret er i stand til at udføre de fastsatte militære opgaver. Demokratisk kontrol skal både forstås som institutionel kontrol (eksempelvis gennem lovgivning, udpegning af en civil forsvarsminister eller bevilling af penge fra et parlament) og normativ kontrol (militæret skal enten være neutral overfor samfundets værdier eller tværtimod afspejle dem).

Ifølge den amerikanske forsker Peter D. Feaver skal demokratisk kontrol samtidig afbalanceres i forhold til behovet for militær styrke.⁵⁰ Hvad militær styrke vil sige,

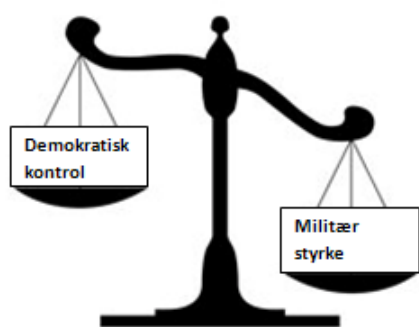
⁴⁸ "Oplysninger om Forsvaret." Skriftligt svar fra Forsvarsministeriet 20. april 2006.

⁴⁹ "Redegørelse fra arbejdsgruppe om modernisering af ledelsen af forsvaret". Forsvarsministeriet 2012. Side 17-18.

⁵⁰ Feaver 2003 side 4-5.

kan variere meget fra situation til situation. Under Den Kolde Krig skulle Forsvaret afskrække aggression mod Danmark og i fredstid være stærk nok til, at NATO-medlemskabet aldrig kom i fare. I dag skal Forsvaret løse vidt forskellige internationale opgaver. Fælles for løsningen af alle opgaver er, at militæret skal være præget af professionalisme, hvilket vil sige de militære enheder skal være veluddannede, bygge på disciplin, sammenhold og loyalitet samt faglig dygtighed. De militære ledere har desuden en væsentlig opgave med at lede den militære organisation og indgå i en dialog med de folkevalgte ledere om væsentlige militære spørgsmål. Militær styrke forudsætter i den forbindelse også en vis eller endog vidtstrakt grad af autonomi. Det skal altid være muligt for folkevalgte politikere at blande sig i militærfaglige dispositioner, men uden at det udvikler sig til detaljestyring og *micromanagement*.

Model: Demokratisk kontrol og militær styrke

Det er måske bedst at sammenligne forholdet mellem demokratisk kontrol og militær styrke med en vægtskål med to skåle og en viser. Ideelt set er demokratisk kontrol og militær styrke i balance med hinanden, hvilket skaber en ligevægt i de civil-militære relationer. I virkelighedens verden vil denne ligevægt jævnligt blive forstyrret og må derfor løbende justeres – specielt i et liberalt demokrati, som er i krig. Hvis der forekommer en meget tydelig ubalance er de civil-militære relationer tydeligvis i krise. Hvis ubalancen

bliver kronisk, giver det mening at tale om en systemkrise.

Et centralt spørgsmål er i den forbindelse, hvilken model bedst kan sikre denne ligevægt mellem demokratisk kontrol og militær styrke? I en dansk sammenhæng har demokratisk kontrol indtil cirka 2001 været karakteriseret af en høj grad af rammestyring. Den model for demokratisk kontrol mindede på mange måder om den amerikanske forsker Samuel Huntingtons teori om *objektiv kontrol*. Ifølge den teori – oprindeligt formuleret i 1957 – skulle militæret have en vidtstrakt autonomi over militære anliggender, men samtidig holde sig ud af politik. Politikerne skulle på den anden side overlade klare militære beslutninger til de militære ledere. På den måde blev der skabt en klar arbejdsdeling. Skræks scenariet for Huntington var *subjektiv kontrol*, hvor militæret var politiseret, hvilket vil sige underkastet (parti)politiske interesser. Det er desuden i *subjektiv kontrol* mere væsentligt at være politisk loyal end at være professionel og kompetent på slagmarken.⁵¹ Huntingtons teori nyder stadigvæk en høj grad af accept og har skabt en udbredt forståelse af, at militæret skulle blande sig udenom politik og holde sig til den militære profession. Når det giver mening at kæde *objektiv kontrol* sammen med den traditionelle danske model for demokratisk kontrol bygger det på flere forhold – bl.a. en høj grad af militær autonomi over militære beslutninger (herunder økonomistyring), en høj grad af autonomi over udnævnelser af officerer (herunder til embedet som forsvarschef), et såkaldt "informations- og ekspertisemonopol" over militære forhold (Forsvaret var den øverste sagkundskab på det militære område) samt vandtætte skotter mellem den politiske beslutningsproces og den

⁵¹ Huntington 2003 side 80-85.

militære beslutningsproces. Det er i den forbindelse slående, at Forsvarsministeriet og Forsvarskommandoen organisatorisk såvel som fysisk er adskilt fra hinanden. *Objektiv kontrol* var med andre ord ikke blot et teoretisk begreb i en dansk sammenhæng, men i høj grad en fysisk virkelighed. Det var desuden en selvforståelse blandt tidligere forsvarschefen, at de før i tiden havde en vidstrakt autonomi – som her formuleret af den tidligere forsvarschef Christian Hvidt:

Jeg oplevede det i vid udstrækning, som at forsvarschefen var den administrerende direktør og havde fået rammerne for, hvad det var for nogen opgaver, han skulle løse, og hvilke ressourcer han havde til rådighed, og faktisk havde en ret stor frihedsgrad i forhold til, hvordan du så end nåede mål, eller til hvordan du anvendte ressourcerne. Langt bedre frihedsgrad end mange af mine kollegaer, blandt andet fordi vi har fem-årige forlig. Vi må overføre fra en konto til en anden og så videre. Det er blevet lidt mere "tight" nu, fordi man har haft de der postulater om, at Forsvaret har rod i økonomien, men meget stor tillid til, at vi gjorde det rigtige, og så kan man sige, at ministeren det var mere bestyrelsesformanden, der sad med sit apparat inde på Slotsholmen.⁵²

Når Forsvaret efter Den Kolde Krigs afslutning i 1991 var i stand til at spille en voksende international rolle, skyldtes det i høj grad *objektiv kontrol*. Det glemmes tit, men Forsvaret var i 1991 et territorialforsvar med høj andel af værnepligtige og følgelig hverken udrustet eller uddannet til internationale opgaver. Når Forsvarets massive involvering i FN-indsatsen i det tidligere Jugoslavien i 1992-1995 ikke desto må betegnes som en succes skyldtes det, at danske tropper fik de nødvendige midler og den nødvendige arbejdsro til at gennemføre de nye opgaver. Der blev bestemt udøvet demokratisk kontrol, men modellen var rammestyring og ikke detaljestyling. Specielt forsvarschefen Jørgen Lyngs initiativ om at sende en kampvognseskadron til Bosnien i 1993-1994 var politisk omdiskuteret, men blev kronet med succes. De danske kampvogne kunne både sikre humanitær nødhjælp til cirka 750.000 civile bosniere i enklaven i Tuzla og samtidig yde vital beskyttelse til svenske FN-tropper i området. Før de danske kampvogne ankom nåede kun 18 procent af den nødvendige nødhjælp frem, men efterfølgende kunne der skabes en sikker korridor til enklaven. Da serbiske styrker beskød svenske FN-poster blev de stoppet af de danske kampvogne.⁵³

Objektiv kontrol er kort sagt en vigtig brik for at kunne forstå, hvordan den aktivistiske udenrigspolitik blev muliggjort. *Objektiv kontrol* blev paradoksalt nok gradvist undermineret af sin egen succes fra og med midten af 1990'erne. Undermineringen begyndte i det små i Bosnien i 1995, hvor FN-missionen efter borgerkrigens afslutning blev afløst af en NATO-mission og hvor danske soldater i stigende grad blev brugt til fredsbevarende/fredsskabende opgaver. Det var i høj grad politiske opgaver, hvor danske soldater skulle optræde mere som politifolk, udviklingsarbejdere, diplomater eller administratorer end som klassiske, apolitiske soldater. Målet var ikke længere at skille parterne ad eller bruge magt i selvforsvar, men at bygge samfundet op efter en krig. Evnen til at kæmpe betød fortsat meget, men blev efterhånden kun til et ud af mange redskaber. Det fremgik

⁵² Interview Christian Hvidt.

⁵³ Petersen 2012 side 199-207.

tydeligt af krigen om Kosovo i 1999, hvor Forsvaret først deltog med kampfly i en højteknologisk luftkrig, men senere måtte bruge danske soldater til at opretholde ro og orden i Kosovos byer, hjælpe civilbefolkningen og udføre talrige andre ikke-militære opgaver. Dette skifte blev for alvor markant efter 2001. På den ene side blev Forsvaret i Irak, Afghanistan og Libyen indsat i nogle af de hårdeste kamphandlinger siden 1864. På den anden side skulle Forsvaret i stigende grad involvere sig i humanitære opgaver – ikke mindst med det meget omtalte *samtæknings-initiativ*, hvor politiske og militære opgaver i stigende grad smeltede sammen. Kort sagt en type militære opgaver, som en dansk antropolog har betegnet som "dannelseskrige".⁵⁴

En lignende udvikling dukkede efterhånden også op i den hjemlige forsvarspolitik, hvor der efter 2001 var en voksende forventning om, at Forsvaret skulle være gennemsigtig, afspejle samfundets værdier, være mangfoldig og politisk lydør. Allerede i 1990'erne havde Forsvaret forsøgt at foregribe nogle af disse tendenser ved at implementere NPM i den militære organisation. Efter hård kritik for en rigid lukkethed begyndte Forsvaret også at åbne op for medierne i 2003-2004 og forsøgte i den forbindelse at skabe en offensiv mediepolitik. Forsvaret prøvede ligeledes at påvirke diskussionen om fremtidens militær – mest markant med det såkaldte *K-Notat* i 2003, som førte til omstillingen af hele Forsvaret til internationale operationer i forbindelse med forsvarsforliget i 2004. Det var set før, at Forsvaret kunne finde på at markere sig som en slags interesseorganisation. Men i takt med, at Forsvaret blev skåret ned og fik internationale operationer som den primære opgave, fik image-pleje i medierne og politisk indflydelse en helt ny betydning. Det handlede i høj grad om simpel overlevelse. Forsvarets eksistens og specielt størrelsen af de enkelte værn afhang efter forsvarsforliget i 2004 af, hvor meget gavn de kunne gøre fjernt fra Danmark. Det kunne somme tider føre til en hidsig værnsrivalisering mellem ikke mindst Hæren og Flyvevåbnet, der begge konkurrerede om at få mest muligt udsendt. Som noget nyt kunne medierne også bruges åbenlyst som platform til at profilere sig. I et tilfælde rettede chefen for Jægerkorpset i januar 2006 en skarp kritik af de folkevalgte politikere for ikke at bruge specialstyrkerne mere i internationale opgaver. Det fik den socialdemokratiske forsvarsordfører Per Kaalund til at udtale: "Det kan godt være, at specialstyrkerne mener, at det er fornuftigt ud fra et professionelt synspunkt. Men det må være de politiske forhold, som afgør, om vi sender dem af sted. Vi skal ikke bare opsøge internationale konflikter for, at de kan få træning for træningens skyld."⁵⁵

En interessant observation er, at denne nedbrydning af *objektiv kontrol* i det mindste til en vis grad var tilsigtet. Det var ikke længere nok, at danske soldater – hverken ude eller hjemme – forstod sig på våbenbrug og taktisk ageren i felten. De skulle også forstå krigens politiske dimension, hvilket blev formuleret meget klart i et arbejdshæfte, som Forsvarsakademiet udgav i 2010. Hæftet havde den meget sigende titel *Den politiske kriger* og i den stod der bl.a.:

I de nye "politiske krige" sigter det militære engagement ikke blot mod at vinde kontrol over et bestemt territorium – hverken på krigerens eller sagsbehandlerens

⁵⁴ Tjalve 2012 side 7.

⁵⁵ Petersen 2012 side 378.

arena – men snarere om at vinde indflydelse på de parter, der former den politiske agenda. I takt med den stigende kompleksitet i opgaveløsningen fordres derfor en større omverdensåbenhed og "politisk parathed", som gør både krigeren og sagsbehandleren i stand til at agere som etiske og strategiske aktører på den politiske slagmark. De skal begge udøve etisk og effektiv dømmekraft og træffe professionelle risikovurderinger, hvad enten det drejer sig om at nedkæmpe Taliban eller gennemføre budgetforhandlinger.⁵⁶

Det skal rimeligvis siges, at denne tendens til at sammenblande embedsmænds arbejde med politisk arbejde ikke er unik – tværtimod er det en generel tendens i samfundet.⁵⁷ Det er også et emne, som tit er blevet behandlet i samfundsforskningen.⁵⁸ Når denne tendens fik meget dramatiske følger i Forsvaret skyldtes det, at Forsvaret var en organisation udrustet, uddannet og udsendt til krige eller krigslignende operationer. Det gav denne tendens en hel særlig dynamik, som fik alvorlige følger.

En systemkrise fødes

På mange måder ligner den beskrevne udvikling et skift væk fra *objektiv kontrol* og over til en ny model for demokratisk kontrol. Det er i den forbindelse værd, at introducere en ny forsker i form af militærsociolog Morris Janowitz, som i 1960 formulerede teorien om *demokratisk integration*.⁵⁹ Ifølge Janowitz var idealet om en klar civil-militær arbejdsdeling urealistisk. I stedet skulle målet være, at nedbryde denne kunstige opdeling og forankre militæret i civile, demokratiske værdier. Det ville gøre militæret bedre i stand til at gennemføre operationer med et minimum af politiske indgreb, fordi soldaterne allerede på forhånd var blevet skolet til at vide, hvad de skulle gøre. Han forudså desuden en ændring i militærets opgaver væk fra en total krig (som atomvåben havde gjort umulige) til begrænsede krige, krisestyring og internationale politi-indsatser, der skulle stoppe eller forebygge storkrige. Det nye militær ville med andre ord blive et slags gendarmerikorps (*constabulary force*).⁶⁰ Selvom omstændighederne i 1960 med Den Kolde Krig og truslen om en atomkrig var meget anderledes end Forsvarets opgaver i dag, så er der også nogle interessante lighedstræk. Forsvaret forventes netop at koncentrere sig om at udkæmpe begrænsede krige eller gennemføre humanitære operationer, krisestyring og internationale politiindsatser. Det forventes også, at den klassiske arbejdsdeling mellem politik og militær nedbrydes.

Desværre har dette skifte på ingen måde været problemfrit. Tværtimod har denne udvikling været fuld af indbyggede selvmodsigelser og paradokser. De nye "dannelseskrige" kræver således professionelle soldater med en politisk bevidsthed, men de er ofte nødt til at prøve at forene modsatrettede tendenser. De skal således transformere krigshærgede samfund, men samtidig udvise respekt for

⁵⁶ Nørgaard 2010 side 14.

⁵⁷ Sagen med DSB's problematiske brug af firmaet *Waterfront* i 2013 minder en del om lignende tendenser i Forsvaret.

⁵⁸ Eksempelvis i Tim Knudsen: "Fra folkestyre til markedsdemokrati." Akademisk Forlag 2007.

⁵⁹ Dette er min betegnelse. I modsætning til Huntington – der på engelsk omtalte sine modeller for demokratisk kontrol som hhv. *objective control* og *subjective control* – navngav Janowitz så vidt vides aldrig sin teori.

⁶⁰ Janowitz 1971 side 420.

lokale skikke og traditioner. Danske soldater skal være fleksible og have handlefrihed til at løse problemer bedst muligt, men de skal også være underkastet en voksende juridisk regelstyring – ikke mindst i forhold til magtanvendelse. Retliggørelsen af Forsvarets indsats er således en helt naturlig konsekvens af ambitionen om at kæmpe for demokrati og menneskerettigheder, men det skaber også en masse usikkerhed. Hvordan er det eksempelvis muligt at bekæmpe Taliban uden at risikere at bryde konventionerne i et eller andet omfang? Specielt når konventionerne tolkes stadig mere snævert? Som seniorforsker Vibeke Schou Tjalve skrev i en DIIS-rapport fra 2012:

Det er dén paradoksale dobbelthed, de nye krige afspejler. På den ene side repræsenterer de en ambition om social kontrol af hidtil uset historisk dimension – om menneskeligt at skabe historien gennem ét globalt dannelsesprojekt. På den anden side er hele deres organisatoriske konstruktion bygget op omkring en erkendelse af styringens grænser, af den sociale verdens kompleksitet og uforudsigelighed og af enhver beslutnings lokale og kontekstbestemte logik.⁶¹

Det kan derudover konstateres, at de nye militære opgaver – både ude og hjemme – kræver helt nye egenskaber af Forsvaret, som historisk ikke er blevet vægtet højt. Økonomistyring betød fx ikke meget dengang opgaven var at forsvare landet i en eksistenskamp mod en fremmed magt. I nutidens ekspeditionskrige opfattes det ikke længere som en selvmodsigtelse, at stille krav om en stram økonomistyring mens danske soldater er i kamp. Allerede i 1990'erne indførte Forsvaret som nævnt NPM, hvilket kan ses som en tidlig reaktion på ønsket om, at drive den militære organisation som en almindelig civil virksomhed. Risikoen er naturligvis, at det øgede fokus på en stram økonomistyring ender med at blive opfattet som selve målet, hvilket uundgåeligt skaber spændinger i forhold til de dele af Forsvaret, som er indsat i "skarpe" opgaver.⁶²

Den voksende åbenhed har også været vanskelig at håndtere. Historisk undgik Forsvaret medierne, men specielt efter 2001 har der været et voksende pres for en større åbenhed. Det har stillet Forsvaret i et dilemma om, hvad der fortsat skal hemmeligholdes og hvad der ikke skal. Forsvaret har derudover haft behov for at "sælge sig selv" til offentligheden og fremstå som en relevant aktør i en tid uden eksterne trusler. Denne udfordring blev større i takt med, at værnepligten efter forsvarsforliget i 2004 mistede betydning og medierne blev set som en alternativ måde at bevare kontakten til samfundet. *Jægerbogs-sagen* i 2009 kan i den forbindelse både tolkes som et forsøg på at hemmeligholde bestemte militære oplysninger og efterfølgende – da forsøget på stoppe Rathsacks erindringer slog fejl – vinde offentlighedens sympati. Det kom til at give katastrofalt bagslag, fordi to højtstående officerer i den forbindelse begik magtmisbrug.

Den største ændring bestod som omtalt i, at de tidligere relativt vandtætte skotter mellem den politiske og den militære sfære gradvist blev brudt ned. Det var ikke et uheld, men en naturlig konsekvens af de nye militære opgaver både ude og hjemme. Allerede i 2001 udløste det en civil-militær krise, da den daværende forsvarschef Christian Hvidt deltog i en afstemning i et EU-organ og stemte på en

⁶¹ Tjalve 2012 side 22-23.

⁶² Læs eksempelvis Mette Brødsgaard Larsens rapport "Krigerkultur eller managementkultur". DIMS april 2009. http://cms.polsci.ku.dk/pdf/krigerkultur_managementkultur.pdf/

anden kandidat end den, som regeringen ønskede (*Hvidt-sagen I*). Tendensen til at sammenblende det politiske og det militære går dog begge veje. *Lækage-sagen* i 2007 kan fremhæves som et eksempel på en sag, hvor muligvis en folkevalgt politiker misbrugte militære hemmeligheder. Lækager har også siden 2007 vist sig at være et særdeles ondsindet politisk redskab. Nogen må jo i sagens natur have lækket historien om *Papkasse-notatet* til dagbladet *Politiken* i februar 2012 på et kritisk tidspunkt, hvor posten som forsvarschef var ledig. Da afgørelsen i tjenestemandundersøgelsen faldt i februar 2013 var medierne igen de første til at få det vide. De involverede officerer hørte først om afgørelsen via medierne.⁶³ Hvem gavner disse lækager? Cui bono?

Ophævelsen af de vandtætte skotter har alt i alt ikke ført til en bedre demokratisk kontrol, tværtimod. Generelt er tendensen gået i retning af en stadig strammere detaljestyling med Forsvaret, hvilket også burde forudsætte et stadig tættere samspil mellem Forsvarsministeriet og Forsvarskommandoen. Det er bare ikke sket. Forsvarskommandoen kunne tidligere med rette kritiseres for en mangelfuld og langsommelig kommunikation med ministeriet. Behovet for at ændre i den demokratiske kontrol var derfor til stede. Desværre er de civil-militære relationer gået fra aske til ilden og det urovækkende ved specielt *Radar-sagen* er, at de militærfaglige argumenter mod at sende en radar og et luftoperationscenter til Afghanistan øjensynlig aldrig nåede frem til ministerens bord. Politisk pres kan også tvinge Forsvaret til at omskrive virkeligheden, hvis det ikke passer til den politiske virkelighed. Da danske styrker kom i hårde kampe med Taliban i Musa Qala i juli-august 2006 skabte det stor bestyrtelse blandt folkevalgte politikere på Christiansborg, som på det tidspunkt stadigvæk antog, at indsatsen i Afghanistan ville blive lettere end den meget omstridte indsats i Irak. Forsvaret blev derfor presset til at nedtone omfanget af kampene i Musa Qala og specielt nedtone Talibans tabstal. På magisk vis faldt Talibans bekræftede tabstal fra 60-70 til kun 12 døde, selvom danske soldater havde bremset cirka 50 fjendtlige angreb og i den forbindelse tilkaldt 78 luftangreb i den månedlange belejring. Det var utroværdigt, men den politisk enighed bag missionen blev reddet.⁶⁴

Endnu et eksempel på denne tendens var den danske fangepolitik. Den danske fangepolitik ophørte senest med *Hommel-sagen* og Søren Gades indgreb i 2004 med at være et rent militært spørgsmål. Det skabte imidlertid ikke nogen større klarhed på området, som tværtimod i flere år forblev underlig underbelyst. Som den tidligere forsvarschef Tim Sloth Jørgensen forklarede:

En anden ting, vi ikke har diskuteret godt nok, er sådan noget med håndtering af krigsfanger. Arrestation af folk i de operationer vi er i. Er de krigsfanger, eller hvad er de? Gælder Geneve-konventionerne, eller gælder de ikke? Hvad for nogle konventioner gælder ellers? Folkeret? Og så videre og så videre. Hvad er det, der gælder? Er det på den måde almindelig krig? Vi har ikke uniformer og så videre og så videre. Der er en masse formelle ting, kan du sige, som går ind i der her, som vi ikke har fået afklaret, hvad vores holdning til det er. Vi har ikke fået afklaret; hvordan behandler vi krigsfanger, eller hvad vi nu kalder de mennesker, vi arresterer? Hvem har ansvaret for dem? (munlen) Hvem skal tilgodese dem?

⁶³ Westh. Jyllands-Posten 6. februar 2013.

⁶⁴ Petersen 2012 side 456-459.

*Hvor længe har de ansvaret? En måned? To måneder? Fem år? Hundrede år? Resten af livet eller hvad, for de her mennesker? Så det har vi ikke fået afklaret.*⁶⁵

Den tidligere forsvarschef ønskede ikke at gå i dybden med, hvem der havde modsat sig denne diskussion, men lod det stå klart, at modviljen eksisterede i hhv. politiske kredse og blandt embedsmænd.⁶⁶ Modviljen mod at diskutere emnet kan i hvert fald umuligt skyldes manglende viden om, hvor alvorlig sagen var. I 2006-2007 havde stridigheder mellem regeringen og oppositionen om dokumentarfilmen *Den hemmelige krig* på ny demonstreret, at den danske fangepolitik var en tikkende bombe. En løsning kunne være at demontere denne bombe – dvs. skabe en langtidsholdbar fangepolitik. En anden løsning (og den, der øjensynlig blev valgt) var, at parkere bomben så langt væk som muligt fra politikerne. Det kan forklare, hvorfor oplysninger om emnet blev censureret, som det bl.a. skete i den tidligere omtalte rapport fra Forsvarsministeriet til Folketinget om tortur i irakiske fængsler. Det kan også indirekte forklare, hvorfor der har været energiske forsøg på at placere ansvaret for fangepolitikken i Forsvaret.

En sidste tankevækkende pointe er, at statsministerens samarbejde med Forsvarets ledelse muligvis er blevet mindre hen over årene. Den tidligere forsvarschef Christian Hvidt kunne stolt fortælle, at han havde været med til næsten alle møder i regeringens Sikkerhedsudvalg⁶⁷ i sin tid som forsvarschef i 1996-2002⁶⁸, mens den tidligere forsvarschef Tim Sloth Jørgensen ikke kunne forstå, hvorfor han kun sjældent mødte statsministeren i sin tid som forsvarschef i 2008-2009.⁶⁹ Kildegrundlaget er ufuldstændigt og det skal det understreges, at det ikke er noget lovgivningsmæssigt krav, at forsvarschefen skal pleje omgang med statsministeren. På den anden side ville det være naturligt for et krigsførende land, at forsvarschefen jævnligt mødtes med statsministeren.

Dermed er vi tilbage ved problemets kerne. Den voksende sammensmeltning af den politiske/demokratiske og den militære sfære burde have ført til en bedre ligevægt mellem demokratisk kontrol og militær styrke. Det er bare ikke sket. I stedet virker det snarere som om, at de civil-militære relationer er drejet af et forkeret sted og er havnet i, hvad Huntington ville betegne som *subjektiv kontrol*. Forsvaret er gået fra en vidtstrakt rammestyring til en voksende detaljstyring i et politisk forsøg på, at kontrollere og forebygge de paradokser, som den voksende sammenblanding af politiske og militære forhold har skabt. Risikoen er, at meget kan udvikle sig til ren symptombehandling og detaljstyring for detaljstyringens egen skyld. De reelle problemer vil forblive uløste og vi kan nemt risikere at få civile og militære beslutningstagere, som fremover – hvis nedlæggelsen af Forsvarskommandoen bliver gennemført – vil sidde i den samme bygning, men som aldrig før har kommunikeret så ringe med hinanden.

⁶⁵ Interview Tim Sloth Jørgensen.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Regeringens Sikkerhedsudvalg drøfter centrale spørgsmål i dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik. Det er meget svært at få oplysninger om udvalgets arbejde, men det vides, at cheferne for de to efterretningstjenester er faste medlemmer. Forsvarschefen er derimod ikke et permanent medlem.

⁶⁸ Interview Christian Hvidt.

⁶⁹ Interview Tim Sloth Jørgensen.

Konklusion

Afslutningsvis kunne det være på sin plads at grave et spadestik dybere og overveje, hvorfor systemkrisen er opstået. Flere årsager er allerede blevet nævnt – bl.a. de nye internationale opgaver, de nye krav til Forsvaret samt den deraf følgende sammenblanding af den politiske/demokratiske og den militære sfære. Men det er også værd her til sidst at se på selve Danmarks tilgang til krig og hvordan det påvirker synet på den demokratiske kontrol.

Det danske demokrati havde indtil 1991 et om ikke pacifistisk, så i hvert fald skeptisk syn på militærmagt. Dels var der en udpræget desillusion over risikoen for en (atom)krig og dels var der udpræget konsensus om, at Danmark reelt ikke kunne forsvares. Der var derfor en stærk tendens til at behandle Forsvaret stedmoderligt og opfatte forsvarspolitik som symbolpolitik. Selvom det givetvis kan opfattes som provokerende er det et åbent spørgsmål, hvor meget der egentlig ændrede sig efter 1991. På den ene side begyndte Danmark for alvor at bruge Forsvaret i en aktivistisk udenrigspolitik og det blev derfor anerkendt, at Forsvaret havde en politisk relevans. På den anden side medførte det ikke en grundlæggende ny holdning til militærmagt, som stadigvæk blev anset som en form for symbolpolitik. Hvad Forsvaret i stedet kunne gøre var, at være til stede i diverse krigszoner, hvilket kunne bruges politisk til at skabe international indflydelse. Et andet rationale bag den aktivistiske udenrigspolitik var ønsket om, at bruge Forsvaret som led i en humanitær interventionisme, som voksede frem efter 1991 – ironisk nok specielt hos traditionelle antimilitaristiske partier som bl.a. Det Radikale Venstre. Forsvaret skulle i den forbindelse bruges for at sprede demokrati og menneskerettigheder ud i verden. Lidt ironisk kan det siges, at i stedet for at realisere den gamle radikale drøm om at nedlægge Forsvaret, blev det i stedet omdannet til et ekspeditionskorps og sendt stadig længere væk fra rigets grænser – jo længere væk, jo bedre.

Selvom større international indflydelse i sig selv er værdifuldt og selvom det bestemt er nobelt, at Forsvaret skal promovere demokrati og menneskerettigheder, så forklarer det ikke, hvad Danmark konkret skal bruge militærmagt til. Det blev i stedet i høj grad til et spørgsmål om, hvad Danmark kunne udsende og hvor længe – dvs. et spørgsmål om kapaciteter og tilstedeværelse. En væsentlig faktor var i den forbindelse danske politikeres modvilje mod at diskutere den danske krigsførelse. I stedet blev den militære indsats alt for tit reduceret til en slags appendiks til den humanitære indsats. Specielt i Afghanistan satsede den danske stat meget på, at opbygge et moderne skolesystem og inkludere afghanske piger i de nye skoler. En satsning på skoler og ligestilling er ikke i sig selv noget problem, men det fortæller ikke meget om den militære indsats. Snarere var det et symptom på, at danske politikere satsede på det de forstod, mens den militære indsats blev skubbet til side. Satsningen på skoler og ligestilling handlede også om kommunikation. Specielt årene 2006-2008 var svære år for den danske indsats i Afghanistan med høje tabstal. Det kunne (og burde) have ført til en diskussion om, hvad den militære indsats realistisk kunne opnå. I stedet blev det kun modvilligt indrømmet, at der var en krig i gang og i stedet blev der talt mest muligt om den humanitære indsats. Reaktionen på kampene i Musa Qala i juli-august 2006 er i det lys et glimrende eksempel på politisk fortrængning.

Det blev i 2008 fremhævet som en succes, at Danmark for første gang fik formuleret en overordnet strategi for indsatsen i Afghanistan. Det var indiskutabelt et fremskridt for alle og et eksempel på politisk modenhed, men deri lå også en indrømmelse af, at der ikke tidligere havde været nogen strategi for hverken Afghanistan eller andre danske operationer. Det bekræftes af militære sagsakter om krigen i Irak, hvor det fremgår, at den danske besættelse i det sydlige Irak fra 2003 til 2007 savnede politisk ledelse. I stedet skiftede målsætninger hver sjette måned, når et hold soldater roterede ind og et andet hold roterede ud. Formuleringen af en strategi for Afghanistan efter 2008 bliver desuden hæmmet af retliggørelsen af Forsvarets militære indsats. Det lyder måske umiddelbart harmløst, men det skal erindres, at Danmark ofte går i krig for at fremme demokrati og menneskerettigheder. Det kan i sig selv problematiseres, eftersom krigsførelse ofte kan risikere at skade de samme værdier som der bliver kæmpet for. Tendensen har da også i stigende grad været, at disse værdier bliver omsat til restriktioner for danske styrker. Det er naturligvis et krav, at danske tropper ikke overtræder internationale konventioner, men danske soldater har historisk set aldrig været kendte for at overtræde eksempelvis Geneve-konventionerne. Det er derfor absurd og med sikkerhed kontraproduktivt, at Forsvaret får pålagt flere og flere restriktioner jf. konventionerne. Det absurde består ikke i, at der er noget galt med konventionerne, men at overholdelse af dem kun finder sted for at beskytte politikerne. Det reelle mål er, at undgå problemer på hjemmefronten, dvs. en mediestorm. Når den danske fangepolitik i foreløbig et årti derfor har været underbelyst og ignoreret skyldes det ikke nogen tårnhøj politisk moral, men det modsatte. Politikerne har ikke noget incitament til at løse dette problem, som i alle tilfælde er et besværligt område at løse – så hellere lade være med at vække de sovende hunde og i stedet give Forsvaret skylden for problemerne. Forsvaret er som organisation tvunget til at navigere i dette komplekse landskab og finde svar på spørgsmål, som politikerne ikke ønsker at forholde sig til. Meget af det dobbeltspil (eller "organisatoriske hykleri", som Mette Søgård-Andersen ville kalde det), som indiskutabelt har fundet sted i Forsvaret kan forklares på den måde. Effekten er lige nu ukendt, men kan næsten kun virke demoraliserende og skabe en opfattelse af, at den danske militære indsats kun handler om at få tingene til at se godt ud og undgå ballade med politikerne.

Samlet set handler de dybeste rødder til systemkrisen om danskernes ambivalente forhold til krig og herunder til militæret. Det officielle Danmark har siden 1991 omfavnet krig og har udviklet sig til en aktiv militærmagt, der selv med et stadig mere reduceret forsvarsbudget er villig til at drage ud i de fjerneste afkroge af verden – senest i Mali. Samtidig er Danmark ikke selv udsat for fare (Danmarks eksistens er ikke på nogen måde påvirket af vores internationale indsats) og det betyder, at de mekanismer, som kunne have bidraget til en større realisme er fraværende. Danmark kan i princippet fortsætte den nuværende linje meget længe, selvom den militære evne til at udsende noget er svindende. Det er jo alligevel kun symbolpolitik. De eneste, som måske har en anden opfattelse, er Forsvarets egne udsendte soldater og de er foreløbig tavse.

Måske findes der en anden vej, hvor Danmark får et mere realistisk forhold til krig, formulerer strategiske mål for krigsførelsen og derved skaber en sammenhæng mellem mål og midler. Det betyder ikke, at Danmark skal opgive målet fx større indflydelse i USA eller overholde menneskerettighederne. Det skal

bare ikke længere opfattes som selve hovedmålet. Afghanerne og tidligere irakerne får jo ikke noget ud af, at danske tropper pålægges stribevis af restriktioner, hvis det medfører, at ondsindede kræfter efterfølgende får magten. Det skal i den forbindelse anerkendes, at krig er fuld af meningsløse tragedier, men også kan tjene et moralsk godt formål ved at skabe en bedre fred end den fred der gik forud for krigen. En sådan større modenhed kan også påvirke ligevægten mellem demokratisk kontrol og militær styrke, som lige nu er præget af en høj grad af ubalance. Det skal anerkendes, at demokratisk kontrol ikke kan og heller ikke bør opfattes som et mål i sig selv, men skal afbalanceres i forhold til behovet for militær styrke. De to størrelser er ikke modsætninger, men forudsætter hinanden. Hvorvidt det bedst kan gøres ved eksempelvis at nedlægge Forsvarskommandoen og skabe et superministerium eller ved at bevare Forsvarskommandoen er i en vis forstand underordnet. Det er selve ligevægten mellem demokratisk kontrol og militær styrke, som er det centrale. Denne ligevægt mangler lige nu og systemkrisen er det mest markante symptom på det.

Kilder

Dokumenter:

1. "Oplysninger om Forsvaret." Skriftligt svar fra Forsvarsministeriet 20. april 2006.
2. Østre Landsret. Udskrift af dombogen. Dom 6. juli 2006.
3. Brev fra Knud Bartels til forsvarsministeren. Sendt fra Bruxelles den 16. marts 2012. Modtaget i Forsvarsministeriet 21. marts 2012. Downloadet 16. november 2012.
http://multimedia.jp.dk/archive/00328/General_Knud_Bartel_328708a.pdf

Interviews:

1. Helge Adam Møller den 16. maj 2007.
2. Niels Helveg Petersen den 30. maj 2007.
3. Christian Hvidt den 14. april 2009.
4. Tim Sloth Jørgensen den 25. februar 2011.

Oplysninger (samtale og korrespondance):

Mette Søgaard-Andersen.

Radio-programmer:

"Både økonomi og politik bag forsvarrets strukturændring". P1 Orientering 8. juni 2012. Indslag aflyttet den 4. august 2012 på link:
http://www.dr.dk/P1/orientering/indslag/2012/06/08/160201_1.htm.

Rapporter eller opgaver:

1. Mette Brødsgaard Larsen: "Krigerkultur eller managementkultur". DIMS april 2009. Downloadet 18. december 2012.
http://cms.polsci.ku.dk/pdf/krigerkultur_managementkultur.pdf/
2. Katrine Nørgaard: "Den politiske kriger". Forsvarsakademiet 2010. Downloadet 11. december 2011.
<http://forsvaret.dk/FAK/Publikationer/B%C3%B8ger%20og%20andre%20publikationer/Documents/Den%20politiske%20kriger.pdf>
3. Robert Petersen: "Den bedste ambassadør – civil-militære relationer og demokratisk kontrol i Danmark 1991-2011". Roskilde Universitet 2012.
http://rudar.ruc.dk/bitstream/1800/8851/3/Den_bedste_ambassadoer.pdf
4. Henning Sørensen & Anders Svendsen: "Civil kontrol med militæret i Danmark." Institut for Sociologisk Forskning 1995.
5. Vibeke Schou Tjalve: "Krig i øjenhøjde: Tilskuerdemokratiet og den superviserede krig". DIIS 2012. Downloadet 10. december 2012.
http://www.diis.dk/graphics/Publications/Reports2012/RP2012-05-Krig-i-ojenhojde-Tjalve_web.pdf
6. Niels Klingenberg Vistisen: "Danske civil-militære relationer 1990-2006". Aarhus Universitet 2007.
7. "Radikale principper for forsvarspolitikken". Radikale Venstres Hovedbestyrelse 26. marts 2011. Downloadet 11. december 2012.
<http://www.radikale.dk/public/upload/Filer/Udspil/HBRadikalePrincipperForForsvarspolitikken.pdf>
8. "Et Danmark, der står sammen". Regeringsgrundlaget oktober 2011. Downloadet 15. november 2012.
http://www.stm.dk/publikationer/Et_Danmark_der_staar_sammen_11/Regeringsgrundlag_okt_2011.pdf
9. "Beretning til Statsrevisorerne om forsvarrets økonomistyring". Rigsrevisionen juni 2011. Downloadet 18. december 2012.
[http://www.rigsrevisionen.dk/media\(1850,1030\)/08-2010.pdf](http://www.rigsrevisionen.dk/media(1850,1030)/08-2010.pdf)
10. "Redegørelse fra arbejdsgruppe om modernisering af ledelsen af forsvaret". Forsvarsministeriet april 2012. Downloadet 6. december 2012.
<http://www.ft.dk/samling/20111/almdel/fou/bilag/124/1136696.pdf>
11. "Aftale på forsvarsområdet 2013-2017". Forsvarsministeriet 30. november 2012. Downloadet 6. december 2012.
http://www.fmn.dk/videnom/Documents/Aftale_paa_forsvarsomraadet_2013-2017a.pdf

Bøger:

1. Peter D. Feaver: "Armed Servants". Harvard University Press 2003.
2. Samuel P. Huntington: "The Soldier and the State". The Belknap Press of Harvard University Press 2003.
3. Morris Janowitz: "The Professional Soldier". The Free Press 1971.
4. Tim Knudsen: "Fra folkestyre til markedsdemokrati." Akademisk Forlag 2007.

5. Troels Lund Poulsen og Søren Gade: "Den forandrede verden". Forlaget Lyngholm Business 2003.
6. Thomas E. Ricks: "The Generals". The Penguin Press 2012.

Artikler:

1. "Folketinget stemmer for dansk krigsindsats". Berlingske 19. marts 2011.
2. "Oberst: Råddenskabene begynder i Folketinget". Jyllands-Posten 9. februar 2012.
3. "Nick Hækkerup skal stå fast". Politiken 6. marts 2012.
4. "Ny forsvarschef: "Min søn opfordrede mig til at søge jobbet"". Politiken 20. marts 2012.
5. "Forsvaret har svigtet sine soldater". Politiken 20. april 2012.
6. "Armadillo-soldaterne savner en forklaring - og ligeså gør vi". Politiken 13. august 2012.
7. Christian Brøndum & Elisabeth Arnsdorf Haslund: "Rasende officerer vil ikke kaldes rådne". Berlingske Tidende 11. oktober 2009.
8. Mikael Børsting: "Skærpet demokratisk kontrol med Forsvaret". Politiken 5. oktober 2009.
9. Elisabeth Arnsdorf Haslund: "Milde sanktioner i Forsvarets "papkasse"-sag". Berlingske 5. februar 2013.
10. Torben Ørting Jørgensen: "Derfor søgte jeg ikke stillingen som forsvarschef". Berlingske 26. februar 2012.
11. Morten Kjellmann: "Tale med kant og holdning". Hærens Officersskole 7. september 2012. Downloadet 9. september 2012 på følgende link: http://forsvaret.dk/HO/Nyt%20og%20Presse/Pages/Tale_med_kant_og_holdning.aspx
12. Anders Langballe: "Ny forsvarschef går til angreb på politikerne". Ekstra Bladet 23. juni 2002.
13. Rune Engelbreth Larsen: "Råddenskabene driver igen-igen fra Forsvarets top". Politiken 9. februar 2012.
14. Christian Nørgaard Larsen & Steen A. Jørgensen: "Nick Hækkerup ofrer Forsvarskommandoen". Berlingske 7. juni 2012.
15. Lars Møller: "Dummernick". Ekstra Bladet 15. juni 2012.
16. Peter Ernstved Rasmussen: "Hård kritik af departementschef". Jyllands-Posten 11. marts 2012.
17. Peter Ernstved Rasmussen: "Holger K.: Bartels er gået over stregen". Jyllands-Posten 25. april 2012.
18. Peter Ernstved Rasmussen: "Vigtige informationer udeladt i Hækkerups radar-redegørelse". Jyllands-Posten 6. maj 2012.
19. Peter Ernstved Rasmussen: "Hækkerup: Spørg Knud!" Jyllands-Posten 26. juni 2012.
20. Thomas Sand: "Folketinget vedtager Hercules-indsats i Mali". Berlingske 16. januar 2013.
21. Mette Søgaard-Andersen: "Forsvarets ledelse er tvunget til hykleri". Berlingske 19. april 2012.

22. Henning Sørensen (kronik): "Hvor blev den demokratiske kontrol af?" Politiken 13. september 2010.
23. Asger Westh: "Generaler får påtale i fangesag". Jyllands-Posten 6. februar 2013.
24. Paul Yingling: "A failure in generalship". Armed Forces Journal maj 2007. Downloadet 1. november 2012 på følgende link:
<http://www.armedforcesjournal.com/2007/05/2635198>